

PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

FACULTEIT DER SOCIALE WETENSCHAPPEN

UNIVERSITEIT LEIDEN

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0633

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN EN DE MASTEROPLEIDING EDUCATION AND CHILD STUDIES VAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN ... 5

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	6
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL.....	9
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15
BIJLAGEN	33
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	35
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	37
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	47
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S.....	49
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	53
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	57

Dit rapport is vastgesteld op 30 januari 2018

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN EN DE MASTEROPLEIDING EDUCATION AND CHILD STUDIES VAN DE UNIVERSITEIT LEIDEN

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Naam van de opleiding:	Pedagogische Wetenschappen
CROHO-nummer:	56607
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	Gezinspedagogiek, Leerproblemen, Onderwijsstudies en Orthopedagogiek
Combinatiestudie:	Academische Opleiding Leraar Basisonderwijs (Academische pabo)
Locatie(s):	Leiden
Variant(en):	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31/12/2019

Masteropleiding Education and Child Studies

Naam van de opleiding:	Education and Child Studies
CROHO-nummer:	60396
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	Orthopedagogiek, Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs, Forensische Gezinspedagogiek, Child and Family Science, Learning Problems and Impairment, Educational Science Applied Neuroscience in Human Development en Digital Media in Human Development
Locatie(s):	Leiden
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands, Engels
Vervaldatum accreditatie:	31/12/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Pedagogische Wetenschappen aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Leiden vond plaats op 18 en 19 oktober 2017.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Universiteit Leiden
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 31 juli 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen en de masteropleiding Education and Child Studies beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp, Emeritus-hoogleraar Special Needs Education and Child Care aan de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers, Hoogleraar aan de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven (België);
- Prof. dr. P. (Peter) Van Petegem, Gewoon hoogleraar Onderwijskunde aan de Universiteit Antwerpen (België);
- Em. Prof. P.P. (Paul) Goudena, Emeritus-hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht en tot 2016 docent en opleider bij de post-masteropleiding Klinisch Psycholoog-specialist Kind & Jeugd (RINO Groep);
- Leander Visser, BSc Masterstudent Orthopedagogiek en Sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Het panel werd ondersteund door dr. Jesseka Batteau, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in Bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

Cluster Pedagogische Wetenschappen

Het bezoek aan de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen en de masteropleiding Education and Child Studies aan de Universiteit Leiden maakt onderdeel uit van de clustervisitatie Pedagogische Wetenschappen. Dit cluster bestaat uit zeven deelnemende instellingen: Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit Leiden, Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Utrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit van Amsterdam.

Het panel Pedagogische Wetenschappen werd voorgezeten door em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp, die bij zes van de zeven bezoeken aanwezig was. Bij het bezoek aan de Rijksuniversiteit Groningen werd zij vervangen als voorzitter door prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers, die verder bij de overige zes bezoeken als vicevoorzitter aanwezig was. Verder waren verschillende expertise- en werkvelddeskundigen bij meerdere bezoeken binnen het cluster betrokken: prof. dr. P. (Pol) Ghesquière, dr. K. (Katrien) van de Vijfeijken, prof. dr. P. (Peter) Van Petegem, em. prof. P.P. (Paul) Goudena), prof. dr. S. (Stijn) Vandevelde, prof. dr. H. (Hedy) Stegge en prof. dr. L. (Lieven) Verschaffel. Vier studentleden hadden zitting in het panel: J. (Bob) Timmer, L. (Leander) Visser, Bsc, J. (Joosje) Westink, BSc en A. (Alianne) Bakker, BSc. De voorzitter en vicevoorzitter bewaakten gezamenlijk de consistentie van de werkwijze tijdens de bezoeken en bij het vaststellen van de oordelen. Hierbij trad de clustercoördinator als onafhankelijk waarnemer op; bij de Universiteit Utrecht werd zij vervangen door drs. L. (Linda) te Marvelde.

De Kamer Pedagogische Wetenschappen heeft de logistieke en praktische begeleiding van dit cluster uitbesteed aan evaluatiebureau QANU. Vanuit QANU werd het cluster Pedagogische Wetenschappen begeleid door clustercoördinator dr. E. Schröder. De afzonderlijke bezoeken werden begeleid door vier onafhankelijke, door de NVAO-gecertificeerde secretarissen: dr. J. (Jesseka) Batteau, dr. J. (Jetje) De Groot, dr. A. (Anna) Sparreboom en dr. E. (Els) Schröder.

Domeinspecifiek referentiekader

Het panel bestudeerde ook het domeinspecifieke referentiekader voorafgaand aan de bezoeken en formuleerde hierop een reflectie. Deze reflectie is opgenomen na het domeinspecifieke referentiekader in bijlage 2.

Vorbereiding

QANU ontving de kritische reflectie van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen en de masteropleiding Education and Child Studies en stuurde deze zowel per post als digitaal door aan de panelleden. Zij lazen de kritische reflectie en formuleerden naar aanleiding ervan vragen en opmerkingen. De secretaris groepeerde de vragen en opmerkingen per onderwerp in een samengesteld document.

Naast de kritische reflectie ontvingen de panelleden elk een aantal bachelor- en masterscripties. In samenspraak met de voorzitter van het panel selecteerde de secretaris een steekproef van vijftien scripties. Hierbij is bewust gekozen voor scripties uit de twee meest recente volledige cohorten en uit verschillende beoordelingscategorieën: vijf met een laag cijfer, vijf met een gemiddeld cijfer en vijf met een hoge beoordeling. Ook is hierbij rekening gehouden met de verschillende richtingen en specialisaties en gestreefd naar een variatie tussen de verschillende beoordelaars. Bij de scripties ontvingen de leden ook de beoordelingsformulieren die door de examinatoren waren ingevuld.

Het panel besteedde zorg aan het beoordelen van het wetenschappelijk niveau van de scripties, de eisen die door de opleiding aan de scripties worden gesteld en de zorgvuldigheid van de inhoudelijke beoordeling daarvan door de staf. In de scriptie dient de student immers aan te tonen over de vereiste kwalificaties te beschikken. De leden stuurden hun bevindingen voorafgaand aan het bezoek aan de secretaris, die er een overzicht van opstelde. Een overzicht van de bestudeerde scripties is opgenomen in bijlage 6.

Voorafgaand aan het visitatiebezoek stelde de secretaris een conceptprogramma op, dat in overleg met de visitatiecoördinator bij de opleiding en de voorzitter van het panel werd aangepast aan de specifieke situatie van de opleiding. Op verzoek van QANU stelde de visitatiecoördinator representatieve gesprekspanels samen. Het panel ontving voorafgaand aan het bezoek een overzicht van de gesprekspartners en stemde in met de door de opleiding gemaakte selectie. Een overzicht van het programma met alle gesprekspartners is opgenomen als bijlage 5 bij dit rapport.

Voorafgaand aan het locatiebezoek werden zowel medewerkers als studenten op de hoogte gebracht van een spreekuur, waarin zij vertrouwelijk met de commissie konden spreken. Eén student uit de bacheloropleiding heeft zich naar aanleiding van de oproep per email bij de secretaris gemeld. Omdat het niet om vertrouwelijke informatie bleek te gaan, is de student toegevoegd aan de groep bachelorstudenten met wie het panel tijdens het bezoek heeft gesproken.

Bezoek Leiden

Het bezoek aan de opleidingen vond plaats op 18 en 19 oktober 2017. Voorafgaand aan het bezoek kwam het panel bijeen in twee startvergaderingen. De Nederlandse panelleden troffen elkaar op 19 juni 2017 in Utrecht, de Vlaamse panelleden troffen elkaar op 25 september 2017 in Leuven. Bij deze bezoeken waren ook de voorzitter en de vier secretarissen uit het visitatiecluster aanwezig. Voorafgaand aan het bezoek vond op 18 oktober een voorvergadering plaats. Tijdens deze verschillende vergaderingen besprak het panel het domeinspecifiek referentiekader, de ijkingsprincipes binnen het cluster Pedagogische Wetenschappen en de eerste indrukken van het programma van de Universiteit Leiden. Verder werden op grond van de inhoudelijke expertise van de panelleden afspraken gemaakt over de taakverdeling en noteerde het panel welke vragen het in de verschillende gesprekken wilde stellen.

Tijdens het bezoek sprak het panel met (een representatieve vertegenwoordiging van) het management, studenten, docenten, alumni en werkveld, opleidingscommissie en examencommissie. Het panel nam ook kennis van het materiaal dat ter inzage lag. Een overzicht van deze materialen is opgenomen in bijlage 6. Het panel heeft een deel van de laatste dag van het bezoek gebruikt om de mondelinge rapportage van de voorzitter voor te bereiden en te discussiëren over de beoordeling van de opleiding. Aan het einde van het bezoek presenteerde de voorzitter de algemene waarnemingen en indrukken van het panel over de bachelor- en masteropleiding.

Rapportage

De secretaris heeft op basis van de bevindingen van het panel een conceptrapport opgesteld. Dit conceptrapport is voorgelegd aan de leden van het panel en op basis van hun feedback aangepast. Na vaststelling is het conceptrapport vervolgens naar de instelling gestuurd voor een controle op feitelijke onjuistheden. De opmerkingen van de opleidingen zijn besproken met de voorzitter van het panel, waarna de secretaris het definitieve rapport opmaakte en voor een laatste ronde van commentaar rondstuurde aan het panel ter vaststelling.

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

De bacheloropleiding bestaat uit een reguliere opleiding van 180 EC. Daarnaast biedt de opleiding in samenwerking met de Hogeschool Leiden de combinatiestudie Academische Opleiding Leraar Basisonderwijs (ACPA) aan, een vierjarig traject van 240 EC dat leidt tot een bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen en een pabo-diploma. De bacheloropleiding heeft vier specialisaties – Gezinspedagogiek, Leerproblemen, Onderwijsstudies en Orthopedagogiek – en beoogt studenten vanuit een empirisch-analytisch kader van breed naar specialistisch op te leiden. Ongeacht hun specialisatie hebben afgestudeerden eenzelfde kennisbasis op het gebied van de algemene pedagogiek, gezinspedagogiek, onderwijsstudies, leerproblemen en orthopedagogiek, met veel aandacht voor opvoeding, onderwijs en hulpverlening en de daaraan gekoppelde werkvelden.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding heeft een nadrukkelijk empirisch-analytisch profiel gekozen waarbij de pedagogiek als een empirische gedragswetenschap wordt benaderd en het neurowetenschappelijk perspectief een centrale plaats inneemt in het onderwijs. Dit profiel is vertaald naar passende eindkwalificaties die voldoen aan het beoogde niveau van wo-bachelor. De gekozen eindkwalificaties zijn geënt op de nationale richtlijnen zoals opgesteld in het domeinspecifieke referentiekader en sluiten aan bij de Dublin-descriptoren. De beoogde eindkwalificaties maken in voldoende mate inzichtelijk welke kennis, vaardigheden en attitude worden verwacht van afgestudeerden van de bacheloropleiding. Het panel waardeert met name de uitwerking van de leerlijnen academische vaardigheden en de manier waarop deze in relatie tot de eindtermen zijn geëxpliciteerd.

Het panel verwacht op basis van de beoogde eindkwalificaties dat afgestudeerden van de bacheloropleiding voldoende zullen zijn voorbereid op een aansluitende masteropleiding. Ook ten aanzien studenten van de Academische pabo verwacht het panel dat zij na afstuderen voldoende zullen zijn toegerust om als academisch geschoolde leraar met kennis van de pedagogische praktijk aan de slag te gaan in het basisonderwijs. Het panel merkt de specifieke accenten op die de opleiding heeft gelegd in de formulering van hun eindtermen waarin het empirisch-analytisch referentiekader tot uitdrukking wordt gebracht, maar dringt tevens aan op een bredere invulling van het profiel die recht doet aan de pedagogische discipline als geheel.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het curriculum van de bacheloropleiding is duidelijk gestructureerd en vertoont een heldere cumulatieve opbouw, gedragen door goed uitgewerkte leerlijnen voor de academische en wetenschappelijke vaardigheden. Het bachelorcurriculum bestaat uit een propedeutische fase (60 EC), de basisbachelor (60 EC) en de specialisatie (25 EC). Studenten hebben verder 20 EC aan keuzeruimte om hun kennis te verdiepen of te verbreden. Het programma wordt afgesloten met het bachelorproject (15 EC). Studenten worden van breed naar specialistisch opgeleid, met een sterke oriëntatie op de (klinische) praktijk en het verwerven van kennis en vaardigheden vanuit een empirisch-analytische benadering, aansluitend bij de expertise- en onderzoeksoriëntatie van de wetenschappelijke staf. Aan het einde van het tweede jaar kiezen studenten voor een van de vier specialisaties: Gezinspedagogiek, Leerproblemen, Onderwijsstudies en Orthopedagogiek.

Het curriculum van de ACPA omvat 128 van de 180 EC's uit de reguliere Bacheloropleiding (en daarnaast 112 EC op de Hogeschool Leiden). Het curriculum van de ACPA is dusdanig vormgegeven dat studenten alle studieonderdelen op het gebied van methoden en technieken van onderzoek volgen, terwijl de inhoudelijke vakken, het vaardigheidsonderwijs en de programmaonderdelen die voorbereiden op de arbeidsmarkt afgestemd zijn op de beroepspraktijk van leerkracht in het basisonderwijs. Ondanks dat de organisatie van het ACPA-curriculum een uitdaging blijft en soms tot knelpunten leidt, blijken studenten tevreden te zijn over het programma en de begeleiding die zij krijgen vanuit de opleiding. Studenten uit zowel de reguliere als het ACPA-traject zijn tevreden over de deskundigheid, betrokkenheid en toegankelijkheid van de docenten en positief over de

scriptiebegeleiders. Zij ontvangen goede ondersteuning bij de studievoortgang en de keuzes die zij moeten maken.

Het panel is van oordeel dat studenten een grondige scholing krijgen in de academische en wetenschappelijke kernvaardigheden en concludeert dat het bachelorcurriculum feitelijk een gevarieerder palet aan vaardigheden aanbiedt dan omschreven in de eindtermen. Het panel zou de opleiding daarnaast willen stimuleren om de bredere pedagogische basis een plaats te bieden in het curriculum, bijvoorbeeld door meer aandacht te besteden aan geesteswetenschappelijke (historisch, wijsgerig, ethisch, hermeneutisch) benaderingen van de pedagogiek in de inleidende vakken in het eerste jaar. De samenhang en cumulatieve structuur van het programma, de kwaliteit van de docenten, de betrokken opleidingscommissie, de variatie aan gebruikte werkvormen en de voorzieningen stellen studenten van de opleiding in staat de beoogde eindkwalificaties te behalen, concludeert het panel.

Standaard 3: Toetsing

Het instituut waartoe de bacheloropleiding behoort, heeft in de afgelopen jaren nadrukkelijk aandacht besteed aan de verbetering van de kwaliteit van toetsing en beoordelingen. De opleiding wordt bijgestaan door een examencommissie die haar wettelijke taken actief uitvoert, ondersteund door een *external examiner* die elk jaar een controle uitvoert op een selectie uit de gemaakte toetsen en eindwerken. Het panel waardeert het dat de examencommissie jaarlijks een beleidsdocument opstelt waarin de regels en richtlijnen voor toetsing zijn vastgelegd. Het panel denkt dat de opleiding ook baat zou kunnen hebben bij een toetsplan waarin het toetsbeleid wordt geëxpliciteerd en inzichtelijk gemaakt wordt op welke manier de toetsing binnen de programma's is opgebouwd.

Het panel constateert dat de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing voldoet aan het vereiste niveau. De toetsing en gevarieerde toetsvormen in de bacheloropleiding sluiten aan bij de leerdoelen per vak en de opbouw in het curriculum. De bacheloropleiding maakt gebruik van het vierogenprincipe bij de opstelling en beoordeling van toetsen, alsook bij de beoordeling van de scripties. De beoordelingscriteria zijn helder en inzichtelijk voor studenten. Studenten worden adequaat geïnformeerd over zaken rondom toetsing en kunnen bij docenten terecht als zij vragen hebben over de beoordeling. Wel is er nog ruimte voor verbetering als het gaat om de explicitering van de rol van superviserende seniordocenten bij scripties die door niet-gepromoveerden worden begeleid, de diepgang van de geschreven feedback en het volledig invullen van de scriptiebeoordelingsformulieren door beide beoordelaars. Het panel adviseert alleen gepromoveerden als tweede beoordelaar in te zetten en dringt aan op een verdere afstemming tussen de scriptiebeoordelaars, om zo een nadere standaardisering van de beoordelingsprocedure en - criteria te realiseren.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

Op basis van de bestudeerde scripties en het gesprek met de masterstudenten, veelal alumni van de bacheloropleiding, concludeert het panel dat de afgestudeerden van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen de beoogde eindkwalificaties realiseren. De bachelorscripties voldeden aan het vereiste niveau en hadden in een aantal gevallen een goed academisch en wetenschappelijk gehalte. De beoordelingen weerspiegelden over het geheel genomen de variatie in de kwaliteit van de eindwerken. De meeste afgestudeerden van de bacheloropleiding stromen door naar de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen in Leiden of naar een andere verwante masteropleiding. Zoals onder standaard 3 is aangegeven, moedigt het panel de opleiding aan om meer in te zetten meer op structureel overleg en kalibratie tussen scriptiebeoordelaars.

Masteropleiding Education and Child Studies

De masteropleiding Education and Child Studies heeft als doel studenten op te leiden tot specialisten die met vakkennis en academische vaardigheden op zelfstandige wijze wetenschappelijk onderzoek kunnen uitvoeren en complexe praktijkproblemen wetenschappelijk onderbouwd kunnen oplossen. De masteropleiding heeft acht uitstroomprofielen die studenten voorbereiden op beroepen in het onderwijs, de jeugdzorg, de langdurige zorg en de jeugd-GGZ, alsook op onderzoeksfuncties binnen het sociaal-wetenschappelijk domein. Afgestudeerde masterstudenten komen in aanmerking voor opname in het register van de Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO) als Basis-Pedagoog of Basis-Orthopedagoog, en afhankelijk van het gevolgde stagetraject, voor de Basisaantekening Diagnostiek.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De masteropleiding heeft een nadrukkelijk empirisch-analytisch profiel gekozen waarbij de pedagogiek als een empirische gedragswetenschap wordt benaderd en het neurowetenschappelijk perspectief een centrale plaats inneemt in het onderwijs. Dit profiel is vertaald naar passende eindkwalificaties die voldoen aan het beoogde niveau van wo-master, aansluiten bij de Dublin-descriptoren en geënt zijn op de nationale richtlijnen zoals opgesteld in het domeinspecifieke referentiekader. De beoogde eindkwalificaties maken in voldoende mate inzichtelijk welke kennis, vaardigheden en attitude worden verwacht van afgestudeerden van de masteropleiding. Masterstudenten zouden op basis van de beoogde eindkwalificaties aansluiting moeten vinden in het (ortho)pedagogische en onderwijskundige beroepenveld, zo verwacht het panel. Het panel merkt de specifieke accenten op die de opleiding heeft gelegd in de formulering van hun eindtermen waarin het empirisch-analytisch referentiekader tot uitdrukking wordt gebracht, maar dringt ook aan op een bredere invulling van het profiel die recht doet aan de pedagogische discipline als geheel.

Het panel mist vooralsnog een inhoudelijke onderbouwing van en overkoepelende pedagogische visie op de keuze voor de specialisaties. Het panel zou willen aandringen op een nadere inhoudelijke discussie over de keuze voor de specialisaties binnen het programma, die nu vooral gekoppeld lijken te zijn aan aanwezige expertise en lopende onderzoeksprogramma's binnen het instituut. Het panel ziet met de opleiding mogelijkheden voor de bundeling van verwante specialisaties.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

De vormgeving en inhoud van het mastercurriculum biedt pedagogiek studenten de beoogde wetenschappelijke vorming op masterniveau, zo stelt het panel. Zij constateert dat de eisen in het klinische werkveld in grote mate de vormgeving en inhoud van het programma bepalen. Studenten kunnen kiezen uit acht specialisaties, waarvan vier Engelstalig: Child and Family Science, Educational Science, Applied Neuroscience in Human Development, Digital Media in Human Development, Learning Problems and Impairments, Orthopedagogiek, Forensische Gezinspedagogiek, Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs. De masterspecialisaties delen een aantal vaste programmaonderdelen – het verplichte vak Praktijk van het Empirisch Onderzoek, de masterstage en het masterproject (samen 35-45 van de 60 EC) – en bieden daarnaast specifieke cursussen die bijdragen aan kennis en inzicht en vakken die gericht zijn op het gegeven specialisatiedomein.

Het panel is van oordeel dat de kwaliteit van de docenten, de betrokken opleidingscommissie, de gebruikte werkvormen en de voorzieningen de studenten van de opleiding in staat stellen de beoogde eindkwalificaties te behalen. Studenten zijn tevreden over de inhoud en de samenhang van de masteropleiding en over het geheel genomen positief over de stage- en scriptiebegeleiding en spraken waardierend over het scriptie-atelier ('Master Thesis Lab') waar zij terecht kunnen voor vragen en ondersteuning tijdens het masterproject. Wel constateert het panel dat er ook relatief grote verschillen bestaan tussen de specialisaties als het gaat om de begeleiding en beoordeling van stages en scripties. Het instituut als geheel maakt een transitie door waarin er meer mogelijkheden zijn voor overleg en afstemming binnen de opleidingen, waar voorheen het overleg meestal op sectieniveau plaatsvond. Het panel juicht dit proces van ontzuiling toe en ondersteunt de

masteropleiding dan ook in haar voornemens om de stroomlijning en afstemming van de stage- en scriptietrajecten verder te versterken.

De stage blijft een punt van aandacht als het gaat om de studeerbaarheid van de opleiding: de eisen en overwegingen van stageverlenende instellingen staan op gespannen voet met de wettelijke duur van de masteropleiding. De opleiding is zich hiervan bewust en onderneemt maatregelen om problemen rond de stage op een effectieve manier te ondervangen. Het panel zou de opleiding tot slot willen aanmoedigen om meer aandacht te laten uitgaan naar de normatieve aspecten van het beroep waarin er ruimte is voor ethische en filosofische reflectie op oordeelsvorming binnen de (ortho)pedagogische context.

Standaard 3: Toetsing

Het instituut waartoe de masteropleiding behoort, heeft in de afgelopen jaren nadrukkelijk aandacht besteed aan de verbetering van de kwaliteit van toetsing en beoordelingen. De opleiding wordt bijgestaan door een examencommissie die haar wettelijke taken actief uitvoert, ondersteund door een *external examiner* die elk jaar een controle uitvoert op een selectie uit de gemaakte toetsen en eindwerken. Het panel waardeert het dat de examencommissie jaarlijks een beleidsdocument opstelt waarin de regels en richtlijnen voor toetsing zijn vastgelegd. Het panel denkt dat de opleiding ook baat zou kunnen hebben bij een toetsplan waarin het toetsbeleid wordt geëxpliciteerd en inzichtelijk gemaakt wordt op welke manier de toetsing binnen de programma's is opgebouwd.

Het panel constateert dat de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing voldoet aan het vereiste niveau. De toetsing en gevarieerde toetsvormen in de masteropleiding sluiten aan bij de leerdoelen per vak en de opbouw in het curriculum. De masteropleiding maakt gebruik van het vierogen-principe bij de opstelling en beoordeling van toetsen, alsook bij de beoordeling van de scripties en stages. De beoordelingscriteria zijn helder en inzichtelijk voor studenten. Studenten worden adequaat geïnformeerd over zaken rondom toetsing en kunnen bij docenten terecht als zij vragen hebben over de beoordeling. Wel is er nog ruimte voor verbetering als het gaat om de explicitering van de rol van superviserende seniordocenten bij scripties die door niet-gepromoveerden worden begeleid, de diepgang van de geschreven feedback en het volledig invullen van de scriptiebeoordelingsformulieren door beide beoordelaars. Het panel adviseert alleen gepromoveerden als tweede beoordelaar in te zetten en dringt aan op een verdere afstemming tussen de scriptiebeoordelaars, om zo een nadere standaardisering van de beoordelingsprocedure en – criteria te realiseren.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

Op basis van de bestudeerde scripties en het gesprek met de alumni concludeert het panel dat de afgestudeerden van de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen de beoogde eindkwalificaties realiseren. De masterscripties voldeden aan het vereiste niveau en hadden in een aantal gevallen een hoog academisch en wetenschappelijk gehalte. Wel zou het panel de opleiding willen adviseren om nadrukkelijk toe te zien op de zelfstandige uitvoering van het mastertraject. De beoordelingen weerspiegelden over het geheel genomen de variatie in de kwaliteit van de eindwerken. Alumni van de masteropleiding vinden, soms na een periode aan de slag te zijn geweest op hbo-niveau, passend werk in het beroepenveld en voelen zich in praktisch opzicht, mede dankzij de stage, goed voorbereid op hun uiteindelijke functies. Zoals onder standaard 3 is aangegeven, moedigt het panel de opleiding aan om in te zetten meer op structureel overleg en kalibratie tussen scriptiebeoordelaars binnen de masterspecialisaties.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Education and Child Studies

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 30 januari 2018

Prof. dr. Carla Vlaskamp

Dr. Jesseka Batteau

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Visie en doelstellingen

De bachelor- en masteropleiding in Leiden kenmerken zich door een nadrukkelijke profilering, zo heeft het panel kunnen vaststellen. Een fundamenteel uitgangspunt voor beide opleidingen is de benadering van de pedagogiek als een empirische gedragswetenschap, waarbij het neurowetenschappelijk perspectief een centrale plaats heeft gekregen in het bachelor- en masteronderwijs. Vanuit dit specifiek empirisch-analytisch kader streven de opleidingen ernaar studenten op te leiden met een academisch denk- en werkniveau en het vermogen om pedagogische problemen te analyseren en kennis en inzicht toe te passen. De opleidingen hanteren daarbij een aantal didactische uitgangspunten, waaronder een sterke verbinding tussen onderwijs en onderzoek ('academische signatuur') en een nadrukkelijke oriëntatie op de (ortho)pedagogische praktijk en ontwikkelingen in het beroepenveld. Het panel herkent deze uitgangspunten in de documentatie die zij heeft bestudeerd en de gesprekken die zij voerde tijdens het bezoek. Dat deze principes sterk door het empirische-analytische referentiekader zijn ingekleurd, blijkt uit volgens het panel uit de specifieke invulling van de kennisbasis en de aard van de wetenschappelijke benaderingen en methodieken waarop studenten kritisch leren reflecteren. Onder standaard 2 zal hier nader op ingegaan worden.

Specialisaties

Na een succesvolle afronding van de bacheloropleiding kunnen studenten doorstromen naar een masteropleiding Pedagogische Wetenschappen of een andere (gerelateerde) masteropleiding. Daarnaast leidt de bacheloropleiding op voor functies op de arbeidsmarkt waarvoor een algemene academische basisvorming binnen de sociale- en gedragswetenschappen voldoende is. Bachelorstudenten kiezen aan het einde van het tweede jaar uit vier specialisaties, te weten: Gezinspedagogiek, Leerproblemen, Onderwijsstudies en Orthopedagogiek. Ongeacht hun specialisatie hebben afgestudeerden eenzelfde kennisbasis op het gebied van de algemene pedagogiek, gezinspedagogiek, onderwijsstudies, leerproblemen en orthopedagogiek, met aandacht voor opvoeding, onderwijs en hulpverlening en de daaraan gekoppelde werkvelden.

Sinds 1 september 2009 biedt het Instituut Pedagogische Wetenschappen samen met de pabo, Hogeschool Leiden de combinatiestudie Academische Opleiding Leraar Basisonderwijs (Academische pabo) aan. De studie bestaat uit een vierjarig traject van 240 EC dat leidt tot een bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen en een pabo-diploma. Het programma wordt gerealiseerd op basis van varianten van de Bacheloropleiding tot Leraar Basisonderwijs/pabo Hogeschool Leiden en de Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Leiden, waarop bestaande CROHO-labels van toepassing zijn. De Academische pabo is gericht op de professionalisering van

leerkrachten en rust hen toe met wetenschappelijke kennis over de brede pedagogische context waarbinnen de school functioneert.

De masteropleiding Education and Child Studies heeft als doel studenten op te leiden tot specialisten die met vakkennis en academische vaardigheden op zelfstandige wijze wetenschappelijk onderzoek kan opzetten, uitvoeren en evalueren en complexe praktijkproblemen wetenschappelijk onderbouwd kunnen oplossen. De masteropleiding heeft op dit moment acht specialisaties: Orthopedagogiek, Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs, Forensische Gezinspedagogiek, Child and Family Science, Learning Problems and Impairment, Educational Science Applied Neuroscience in Human Development en Digital Media in Human Development. Deze specialisaties bereiden studenten voor op beroepen in het onderwijs, de jeugdzorg, de langdurige zorg en de jeugd-GGZ, alsook op onderzoeksfuncties binnen het sociaalwetenschappelijk domein. Afgestudeerde masterstudenten komen in aanmerking voor opname in het register van de Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO) als Basis-Pedagoog of Basis-Orthopedagoog, en afhankelijk van het gevolgde stagetraject, de Basisaantekening Diagnostiek.

Het panel onderkent de wetenschappelijke, disciplinaire en maatschappelijke relevantie van de acht masterspecialisaties, maar zij mist vooralsnog een inhoudelijke onderbouwing van en overkoepelende pedagogische visie op de keuze voor deze specialisaties. Het panel zou willen aandringen op een nadere inhoudelijke discussie over de keuze voor de specialisaties binnen het programma, die nu vooral gekoppeld lijken te zijn aan aanwezige expertise en lopende onderzoeksprogramma's binnen het instituut. Het panel ziet ook mogelijkheden voor de bundeling van verwante specialisaties. De opleiding beaamde de noodzaak hiervan en gaf aan dat zij voornemens is het gesprek over de keuze voor de specialisaties te gaan voeren. Ook gaf de opleiding aan dat de meest recent ingevoerde specialisaties nadrukkelijk inspelen op belangrijke ontwikkelingen in het beroepenveld en de samenleving; Digital Media in Human Development (2016), Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs (2015) en Forensische Gezinspedagogiek (2014) zijn dan ook niet gekoppeld aan een persoon of onderzoeksprogramma, maar opgebouwd uit verschillende expertises en kennisdomeinen.

Eindkwalificaties

Het panel herkent in de geformuleerde eindkwalificaties van beide opleidingen zowel de gemeenschappelijke visie als aansluiting bij de wensen van het beroepenveld. De gekozen eindkwalificaties zijn geënt op de nationale richtlijnen zoals opgesteld in het domeinspecifieke referentiekader en sluiten aan bij de Dublin-descriptoren. Het panel merkt daarbij op dat de opleidingen specifieke accenten hebben gelegd in de formulering van hun eindtermen, waarin met name het empirische referentiekader van de opleidingen tot uitdrukking wordt gebracht. Het panel begrijpt deze keuze, maar dringt ook aan op een bredere invulling van het profiel dat recht doet aan de pedagogische discipline als geheel.

Het panel vindt de eindkwalificaties van een passend niveau voor zowel de bachelor- als masteropleiding. Uit de eindtermen blijkt dat de complexiteit van de aangeboden stof groter en het niveau van de vaardigheden hoger is bij de masteropleiding. Het panel constateert dat het verschil tussen de bachelor- en de masteropleiding tot uitdrukking komt in de mate van zelfstandigheid van de student in het uitvoeren van onderzoek en het niveau van kennis die van studenten wordt verwacht. Zo wordt bijvoorbeeld van bachelorstudenten verwacht dat zij basiskennis van en inzicht hebben in de gangbare methoden en technieken van pedagogisch onderzoek (B-E1.4), terwijl masterstudenten relevante methoden en technieken binnen het domein van de Education and Child Studies op competente wijze moeten kunnen toepassen (M-E1.3). Waar de bachelorstudent onder begeleiding een eenvoudig wetenschappelijk onderzoek moet kunnen opzetten en uitvoeren (B-E2.1), dient de masterstudent op zelfstandige en onafhankelijke wijze wetenschappelijk onderzoek te kunnen ontwerpen, organiseren en uitvoeren (M-E2.2.)

Mede naar aanleiding van de aanbevelingen in de vorige visitatie in 2012 heeft de bacheloropleiding ingezet op het inzichtelijk maken en verbeteren van verschillende, met elkaar samenhangende,

academische vaardigheden die nodig zijn om in het pedagogische werkveld of elders op de arbeidsmarkt adequaat en op academisch niveau te kunnen functioneren. Deze veranderingen hebben de academische vaardigheden ingebed in het curriculum, zoals beschreven onder standaard 2. Volgens het panel mag de opleiding trots zijn op de vaardighedenleerlijnen en deze dan ook nadrukkelijker benoemen in haar eindtermen en doelstellingen van de bacheloropleiding.

Overwegingen

De bacheloropleiding - en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen in Leiden hebben, vanuit een specifiek empirisch theoretisch kader, een gezamenlijke visie en profilering gekozen waarin de nadruk ligt de verbinding tussen onderzoek en onderwijs en de vertaling van wetenschappelijke inzichten naar de praktijk. Deze gedeelde visie is vertaald naar passende, afzonderlijke eindkwalificaties per opleiding, waarbij het DSRK als leidraad heeft gediend. Het DRSK is gespiegeld aan nationale en internationale eisen en zoekt nadrukkelijk aansluiting bij het beroepenveld. De beoogde eindkwalificaties maken in voldoende mate inzichtelijk welke kennis, vaardigheden en attitude afgestudeerden van beiden opleidingen verkrijgen en sluit aan bij het gewenste niveau.

Het panel verwacht op basis van de beoogde eindkwalificaties dat afgestudeerden van de bacheloropleiding voldoende zullen zijn voorbereid op een aansluitende masteropleiding. Ook ten aanzien studenten van de Academische pabo verwacht het panel dat zij na afstuderen voldoende zullen zijn toegerust om als academisch geschoolde leraar met kennis van de pedagogische praktijk aan de slag te gaan in het basisonderwijs. Masterstudenten zouden op basis van de beoogde eindkwalificaties zonder problemen aansluiting moeten vinden in het (ortho)pedagogische en onderwijskundige beroepenveld.

Het panel zou op basis van haar bevindingen ten aanzien van de eindtermen de opleidingen willen aanmoedigen in te zetten op een verbreding van het pedagogische profiel, waarin, naast het gekozen empirisch-analytische kader, ook aandacht is voor de historische en wijsgerige traditie van de pedagogiek en voor de normatieve aard van de praktijk en de discipline. Het panel is positief over het heldere profiel van de bacheloropleiding en raadt de opleiding aan de goede vaardighedenleerlijnen explicieter te benoemen in haar beoogde eindkwalificaties. Voor wat betreft de masteropleiding dringt het panel aan op een verdere inhoudelijke onderbouwing van de specialisaties. Het formuleren van een duidelijke pedagogische visie die leidend is bij de keuze voor de specialisaties zou volgens het panel ook kunnen bijdragen aan een sterkere samenhang en profilering van het programma.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Masteropleiding Education and Child Studies: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Bachelorprogramma

Het bachelorcurriculum bestaat uit een propedeutische fase (60 EC), de basisbachelor (60 EC) en de specialisatie (25 EC). Studenten hebben verder 20 EC aan keuzeruimte om hun kennis te verdiepen of te verbreden. Het programma wordt afgesloten met het bachelorproject (15 EC). Daarnaast biedt de opleiding in samenwerking met de Hogeschool Leiden de Academische Opleiding Leraar Basisonderwijs aan, een vierjarig traject van 240 EC dat leidt tot een bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen en een pabo-diploma. (Zie bijlage 2 voor een overzicht van alle curricula.) Het panel heeft waardering voor de manier waarop het bachelorcurriculum is opgebouwd, dat een duidelijke samenhang en cumulatieve structuur heeft, zowel horizontaal per leerjaar, als verticaal over de drie leerjaren heen. Het panel is met name positief over de doordachte en helder uitgewerkte leerlijnen academische en wetenschappelijke kernvaardigheden waarin er aandacht uitgaat naar academisch schrijven, onderzoeksvaardigheden, het toepassen kennis en inzicht, gesprekstechnieken en presentatievaardigheden.

Het panel ziet een duidelijke vertaling van het profiel en de doelstellingen van de opleiding naar de inhoud van het curriculum. Er ligt een sterke nadruk op het opleiden voor de (klinische) praktijk en het verwerven van kennis en vaardigheden vanuit een empirisch-analytische benadering, aansluitend bij de expertise- en onderzoeksoriëntatie van de wetenschappelijke staf. De propedeutische fase biedt een oriëntatie op het vakgebied en de deelgebieden daarbinnen. In een aantal ondersteunende vakken komen voor pedagogen en onderwijskundigen relevante kennis en inzichten uit aangrenzende disciplines aan de orde. In de propedeutische fase wordt een eerste stap gezet in het leggen van een kennisbasis over onderzoeksmethoden en -technieken. Verder krijgen studenten training in wetenschappelijk verantwoorde gesprekstechnieken en verwerven zij inzicht in het werkveld in het studieonderdeel praktijkoriëntatie. Eerstejaars studenten nemen een jaar lang deel aan door tutoren begeleide werkgroepen (tutoraat) waarin de aandacht uitgaat naar studievaardigheden, academische vaardigheden, academische attitude en inzicht in de onderlinge samenhang van de propedeusevakken.

Het tweede jaar biedt een inhoudelijke verdieping in de subdisciplines Gezinspedagogiek, Orthopedagogiek, Leerproblemen en Onderwijsstudies, anticiperend op de specialisaties in het derde jaar. Daarnaast volgen tweedejaars studenten vakken die zijn gericht op de verdere kennisontwikkeling ten aanzien van onderzoeksmethoden en technieken (*Onderzoekspracticum 2* en *Methoden van Kwalitatief Onderzoek*). Tijdens het vak *Oefenonderzoek* passen studenten de kennis die zij hebben opgedaan toe en doorlopen zij met een groep de empirische onderzoekscyclus aan de hand van een inhoudelijk thema uit een van de vier subdisciplines. Studenten maken voorts kennis met *Juridische en ethische aspecten* van de opvoeding en met *Neurobiologische achtergronden van opvoeding en ontwikkeling*. Sinds 2014 is er ook voor tweedejaars een tutoraat. Het vak bouwt voort op het eerste jaar en besteedt aandacht aan onderzoeksvaardigheden, academisch schrijven en presentatievaardigheden. In dit kader volgen studenten onder meer vier onderzoekscolloquia waarin de vier bachelorspecialisaties (Gezinspedagogiek, Leerproblemen, Onderwijsstudies en Orthopedagogiek) lopende of recent voltooide onderzoeken presenteren. Studenten kiezen aan het einde van het tweede jaar een specialisatie: Gezinspedagogiek, Orthopedagogiek, Leerproblemen of Onderwijsstudies. De specialisatie omvat vijf studieonderdelen (25 EC), verspreid over het tweede

(één vak) en derde (vier vakken) jaar. Het derde jaar wordt verder gevuld met een minor of losse keuzevakken en het bachelorproject.

Het curriculum van de Academische pabo omvat 128 van de 180 EC uit de reguliere Bacheloropleiding (en daarnaast 112 EC op de Hogeschool Leiden). Studenten volgen alle studieonderdelen op het gebied van methoden en technieken van onderzoek. Bij de keuze van inhoudelijke vakken is de relevantie voor de beroepspraktijk waarvoor de Academische pabo opleidt bepalend. Datzelfde geldt voor de invulling van het vaardigheidsonderwijs en de programmaonderdelen die voorbereiden op de arbeidsmarkt. Het tutoraat in het eerste en tweede jaar wordt vervangen door speciale ACPA-tutoraten die de vierjarige opleiding doorlopen. Uit de gesprekken die het panel voerde met de ACPA-studenten bleek dat zij tevreden zijn over de opbouw van het curriculum en de inhoud van de vakken. Wel blijken er soms knelpunten te zitten in de organisatorische afstemming tussen de universiteit en de hbo-instelling. Dat dit een aandachtspunt blijft, bleek ook uit de ervaringen van een student die zich voorafgaand aan het bezoek bij de secretaris had gemeld. Tijdens het bezoek zelf kon het panel echter vaststellen de opleiding zich hiervan bewust is en ook middels een coördinator voor de Academische pabo problematische overlap in roostering signaleert en, voor zover mogelijk, probeert op te lossen. Het panel moedigt de opleiding aan blijvend aandacht te houden voor een goede afstemming tussen de universiteit en de hbo-instelling.

Het panel heeft veel waardering voor de opbouw in het bachelorcurriculum waarin studenten kennis en vaardigheden in samenhang eigen maken en een grondige scholing krijgen in de academische en wetenschappelijke kernvaardigheden. Leerdoelen zijn duidelijk geëxpliciteerd. Met name de leerlijnen gericht op de academische vaardigheden zijn goed uitgewerkt. In de leerlijnen academische vaardigheden zijn vijf kernvaardigheden gedefinieerd: onderzoeksvaardigheden, academisch schrijven, toepassen van kennis en inzicht, gesprekstechnieken en presentatievaardigheden. Het proces van ontwikkeling van studenten van begin- naar eindniveau verloopt stapsgewijs en vindt plaats op een steeds hoger niveau. Ook de studenten met wie het panel heeft gesproken waren positief over de inhoud en vormgeving van het programma, met name waar het de invulling en uitvoering van de leerlijnen betrof. Het panel constateert dat studenten in het bachelorcurriculum feitelijk een breder palet aan vaardigheden aangeleerd krijgen dan omschreven in eindtermen. De bacheloropleiding biedt studenten daarmee dus meer dan zij in de doelstellingen verwoord heeft. Volgens het panel mag de opleiding trots zijn op de vaardighedenleerlijnen en deze dan ook nadrukkelijker benoemen in haar eindtermen en doelstellingen.

Hoewel het panel dus positief is over de opbouw en inhoud van de vaardighedenleerlijn, stelt zij tegelijkertijd dat de interpretatie en invulling van de eindkwalificaties in sterke mate gebaseerd zijn op het empirisch-analytische denkkader, zoals ook benoemd onder standaard 1. De bredere pedagogische basis waarin aandacht is voor de geschiedenis en grondslagen van de discipline en de wijsgerige, hermeneutische en ethische benaderingen binnen de pedagogiek ziet het panel maar zeer beperkt terug in de inhoud van het programma. Zo gaat het vak *Inleiding in de grondslagen van de Pedagogische Wetenschappen* voornamelijk in op logica, waarschijnlijkheid, argumentatieleer en empirische wetenschapsmethodieken. Het panel zou verwachten dat er in een dergelijk vak een breder historisch en filosofisch perspectief wordt geboden op de discipline. In de gesprekken die zij voerde met docenten en studenten kwam naar voren dat de ethische, filosofische en juridische aspecten wel besproken en bediscussieerd worden in de werkgroepen bij vakken wanneer er dieper op de casuïstiek wordt ingegaan. Dat juicht het panel toe, maar zou de opleiding ook willen aanmoedigen om aanvullend op de eigen denkkaders en wetenschappelijke paradigma's de inbedding van het bredere domein van de pedagogische wetenschappen binnen het curriculum te versterken, bijvoorbeeld door deze thema's op te nemen in de inleidende vakken.

Masterprogramma

Met ingang van 1 september 2016 hebben studenten de keuze uit acht specialisaties, waarvan vier Engelstalig: Child and Family Science, Educational Science, Applied Neuroscience in Human Development, Digital Media in Human Development, Learning Problems and Impairments, Orthopedagogiek, Forensische Gezinspedagogiek, Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het

Onderwijs. De masterspecialisaties delen een aantal vaste programmaonderdelen en bieden daarnaast specifieke cursussen die bijdragen aan kennis en inzicht en vakken die gericht zijn op de verdere ontwikkeling van academische vaardigheden binnen het gegeven specialisatiedomein. Voor een schematisch overzicht van de verschillende specialisaties en hun curricula, zie bijlage 2.

De drie vaste onderdelen die in elke specialisatie terugkomen – het verplichte vak Praktijk van het Empirisch Onderzoek, de masterstage en het masterproject (zie voor het laatste onderdeel ook standaard 4) – dragen voor een belangrijk deel bij aan het verwerven van de eindkwalificaties van de masteropleiding. In het vak Praktijk van het Empirisch Onderzoek leren studenten empirisch onderzoek uit te voeren en daarover te rapporteren op het vereiste masterniveau. Daarnaast hebben alle specialisaties een masterstage (variërend tussen 10 en 20 EC). De opleiding onderscheidt drie typen stages: de klinische praktijkstage, de praktijkstage en de onderzoeksstage. In de klinische praktijkstage, een voorwaarde om te voldoen aan de eisen voor de NVO-registratie Basis Orthopedagoog, loopt de student stage bij een externe instelling en de nadruk van de stage ligt op diagnostiek en behandeling. In de praktijkstage loopt de student stage bij een externe instelling en voert in de meeste gevallen daar een praktijkopdracht uit, zoals het ontwikkelen van lesmateriaal of het schrijven van een beleidsstuk. De onderzoeksstage vindt plaats bij een onderzoeksgroep van het Instituut Pedagogische Wetenschappen of een andere instelling.

De opleiding heeft sinds de vorige visitatie acties ondernomen om de organisatie, opzet, begeleiding en beoordeling van de stages te verbeteren (project Innovatie Masterstage). In de gesprekken die het panel voerde kwam naar voren dat de studenten over het geheel genomen positief zijn over dit studieonderdeel, zowel als het gaat om de inhoud als om de begeleiding. De stages hebben in veel gevallen een brug gevormd naar een functie in de beroepspraktijk. Enkele studenten die de specialisatie Applied Neuroscience hadden gevolgd, gaven te kennen dat het voor hen soms lastig was om de onderzoeksstage voldoende inhoudelijke invulling te geven, met name omdat de stage was gekoppeld aan het masterproject. Het panel concludeert naar aanleiding van deze gesprekken dat het academische gehalte van de stages weliswaar is gegarandeerd, maar dat de invulling en begeleiding van de stages per specialisatie, maar ook per project, kan verschillen. Het panel ondersteunt de opleiding dan ook in haar voornemens om de stroomlijning en afstemming van de stagetrajecten verder te versterken.

De opleiding heeft het voornemen de vijf leerlijnen gericht op academische vaardigheden uit de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen door te laten lopen in het masterprogramma. De leerlijn onderzoeksvaardigheden komt bijvoorbeeld terug in het vak Praktijk van het Empirisch Onderzoek en het mastertraject; de leerlijn toepassing van kennis en inzicht is terug te vinden in de masterstage en in specialisatievakken als *Preventie, family mediation en behandeling in een forensische context* en *Klinische vaardigheden* waarin studenten hun kennis over diagnostiek en behandeling toepassen op een concrete casus. Een ander voorbeeld is het vak *Digital media in the family: opportunities and challenges* waarin studenten in een video een wetenschappelijk gefundeerd opvoedingsadvies uitbrengen over een concreet probleem in de opvoeding van kinderen in een digitale omgeving. Het panel ziet dat de academische en wetenschappelijke vaardigheden verdiept en verbreed worden in het mastercurriculum ten opzichte van de onderwezen vaardigheden in de bacheloropleiding. Wel vraagt het zich af of het, gezien de beperkte doorlooptijd van het masterprogramma, nuttig is om in deze context van leerlijnen te spreken.

Het panel heeft de inhoud en vormgeving van verschillende vakken bekeken en stelt vast dat deze voldoen aan het vereiste wetenschappelijke niveau. Het panel is positief over de vormgeving en inhoud van het mastercurriculum dat pedagogiek studenten de beoogde wetenschappelijke vorming op masterniveau biedt. Het panel constateert verder dat de eisen in het klinische werkveld een sterke invloed hebben op de vormgeving, inhoud en doorloop van het programma. In het verlengde daarvan constateert het panel dat er, net als in de bacheloropleiding, beperkt aandacht besteed wordt aan het bredere domein van de pedagogiek. Het panel zou het toejuichen als er meer aandacht zou uitgaan naar de normatieve aspecten van het beroep waarin er ruimte is voor ethische en filosofische reflectie op oordeelsvorming binnen de (ortho)pedagogische context.

Didactisch concept, werkvormen, studiebegeleiding, opleidingsspecifieke voorzieningen

Beide opleidingen hebben als doel studenten op te leiden tot zelfstandige en zelfredzame professionals in het (ortho)pedagogische domein. Belangrijke didactische uitgangspunten binnen de programma's zijn daarbij de toenemende zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de student en het aanleren van een kritische houding ten aanzien van de eigen academische ontwikkeling. Het panel stelt vast dat het didactisch concept is terug te zien in de opbouw van het curriculum, de gekozen werkvormen en in de begeleiding van de studenten. Naarmate de studie vordert krijgen studenten steeds meer eigen verantwoordelijkheid voor hun academische ontwikkeling en neemt de complexiteit van de leerstof en opdrachten toe.

De opleidingen hebben een balans gevonden tussen verschillende werkvormen zoals hoorcolleges, verdiepingscolleges, werkgroepen, praktijkopdrachten en (computer)practica, zo stelt het panel op basis van de bestudeerde documentatie en gesprekken. Studenten en docenten met wie zij gesproken heeft, beaamden dat beide opleidingen naast hoorcolleges gebruik maken van werkgroepen en geregeld activerende werkvormen en leermiddelen inzetten. De bacheloropleiding streeft ernaar om, ondanks de relatief grote studentenpopulatie, voldoende interactieve werkvormen in te zetten. Om die reden is vanaf 2013-2014 het aantal geprogrammeerde contacturen in de propedeutische fase verhoogd naar gemiddeld ruim 15 uur per week, onder meer door de toevoeging van werkgroepen aan de al bestaande hoorcolleges bij *Inleiding in de grondslagen van de pedagogische wetenschappen*.

Het panel is positief over de verschillende vormen van studiebegeleiding en de ondersteunende diensten die de opleidingen hun studenten bieden. In elk studiejaar zijn er speciale studieonderdelen en begeleidingsvormen om studenten te ondersteunen bij de studievoortgang. Naast het al beschreven tutoraat in het eerste en tweede jaar, stellen studenten in het tweede en derde jaar elk semester een studieplan op om overzicht te houden op hun studievoortgang. De studieadviseurs van het Instituut Pedagogische Wetenschappen begeleiden studenten hierbij en geven feedback op het studieplan. Studenten kunnen terecht bij het bacheloratelier voor ondersteuning bij het bachelorproject, aanvullend op de reguliere individuele scriptiebegeleiding. Ook masterstudenten kunnen voor ondersteuning en vragen terecht bij een scriptie-atelier ('Master Thesis Lab') van de Faculteit Sociale Wetenschappen. Tijdens het bezoek gaven verschillende studenten aan dat zij baat hebben gehad van de scriptie-ateliers, al was het bacheloratelier bij hen relatief minder bekend vergeleken bij de 'Master Thesis Lab'.

Bij het stagebureau kunnen studenten informatie vinden over stage-instellingen, stageplaatsen en wordt geregistreerd welke studenten een stageplaats zoeken of stage lopen. Het Instituut Pedagogische Wetenschappen heeft op dit moment vijftien convenanten gesloten met instellingen die garant staan voor zeventig stageplaatsen. Daarnaast is er een Coördinator Basisaantekening Diagnostiek aangesteld om studenten en begeleiders informatie te bieden over beleid en regelgeving omtrent de NVO Basisaantekening Diagnostiek. Het panel heeft van studenten begrepen dat het vinden van een stageplaats passend bij de specialisatie en op het gewenste niveau lastig is en blijft, ondanks de diensten van het stagebureau.

Het panel heeft tijdens het bezoek een rondleiding gekregen in het Ambulatorium van de Faculteit Sociale Wetenschappen, dat hulp biedt aan gezinnen bij allerlei problemen die zich voordoen in de opvoeding en ontwikkeling van kinderen. Zij heeft de verschillende behandel- en onderzoeksruimtes bezocht en is positief over de manier waarop bachelor- en masterstudenten in deze context ervaring kunnen opdoen in de klinische praktijk. In het derdejaars bachelorvak *Methoden van klinische diagnostiek* leren studenten bijvoorbeeld hun kennis over diagnostische methoden toepassen op populaties met een afwijkende ontwikkeling. In het derdejaars bachelorvak *Behandeling* wordt aan de hand van onder andere casuïstiek van het Ambulatorium door diagnostici en therapeuten van het Ambulatorium aan de studenten onderwezen hoe de toepassing van behandelmethoden in zijn werk gaat. In het mastervak *Diagnostiek en Behandeling: Klinische vaardigheden* worden de studenten in seminars en werkgroepen getraind in het toepassen van diagnostische methoden en leren zij diagnostische bevindingen uitwerken tot een behandelplan. Tijdens demo-onderzoeken volgen alle

studenten achter de spiegel bij het Ambulatorium intakes, anamnestiche gesprekken, diagnostische onderzoeken van het kind (meerdere dagdelen), gezinsgesprekken, oudergesprekken en adviesgesprekken.

Het Instituut Pedagogische Wetenschappen draagt er zorg voor dat studenten goed geïnformeerd zijn over de programma's en de noodzakelijke voorlichting krijgen bij de studiekeuzes waar ze voor staan, zo stelt het panel. In de Elektronische Studiegids zijn alle vakbeschrijvingen opgenomen, met daarin in links naar het digitale rooster. Ook biedt de E-Studiegids informatie over de Onderwijs en Examenregelingen, het studievoortgangregistratiesysteem (uSis) en de digitale leeromgeving Blackboard. Het instituut draagt zorg voor een breed scala aan wegwijzers, gedrukt en digitaal, die informatie bevatten over het bachelorproject, het masterproject, en de masterstage, academische vaardigheden en arbeidsmarktvoorbereiding. Het instituut organiseert daarnaast in het tweede en derde jaar van de bacheloropleiding speciale bijeenkomsten om studenten te ondersteunen bij de keuze van een bachelorspecialisaties, masteropleidingen en specialisaties. Zowel de bacheloropleiding (inclusief de studenten van de Academische pabo) als de masteropleiding organiseren startbijeenkomsten waarin studenten kennismaken met elkaar en docenten en informatie krijgen over de inhoud, vormgeving doelstellingen van de opleiding. In de gesprekken die het panel voerde bevestigden studenten dat zij goed geïnformeerd zijn over de inhoud en doelstellingen van het programma en dat zij zich voldoende ondersteund voelen bij de studievoortgang en de keuzes die zij daarbij moeten maken.

Personeel

Het panel heeft aan de hand van de documentatie en de gesprekken kunnen vaststellen dat de opleidingen beschikken over deskundige, betrokken en enthousiaste docenten. Het merendeel van de docenten is gepromoveerd en actief betrokken bij wetenschappelijk onderzoek. In Leiden hebben relatief veel docenten zich gespecialiseerd in methodologie/statistiek en neurobiologie/neuropsychologie. Een deel van de docenten binnen de afdeling Orthopedagogiek is klinisch geregistreerd en mede werkzaam in de klinische praktijk. Docenten in vaste dienst of die een langere aanstelling hebben dan een jaar met een omvang hoger dan 0,5 fte, beschikken over een basiskwalificatie onderwijs (BKO). Docenten die nog geen BKO hebben zijn veelal nieuwe docenten waarbij de procedures voor het verkrijgen van een BKO nog gaande zijn.

Promovendi verzorgen een deel van het onderwijs bij met name de bacheloropleiding. Als beginnende docenten verzorgen zij vaak (delen van) de inleidende contextvakken, het vaardighedenonderwijs en scriptiebegeleiding. Beginnende docenten betrokken bij scriptiebegeleiding werken onder toezicht van een gepromoveerde collega, waardoor de kwaliteit van de begeleiding in de ogen van het panel voldoende is gewaarborgd. Wel adviseert het panel alleen gepromoveerden in te zetten als tweede beoordelaar. Hoewel het panel de inzet van promovendi een warm hart toedraagt, wil het de opleiding aanmoedigen om juist ook hoogleraren in te zetten bij de basisvakken en, waar mogelijk, beginnend docenten een (grotere) rol te laten spelen binnen specialisatiecursussen in de bachelor en/of master. Als geen ander overzien hoogleraren de breedte van het vakgebied, terwijl beginnende docenten juist sterk zijn in een specifiek onderwerp binnen een specialisatiegebied.

Docenten gaven aan in gesprek met het panel dat zij zich ondersteund voelen door opleidingsmanagement en de faculteit in de uitvoering van hun onderwijstaken. De veranderingen die zijn doorgevoerd in het curriculum hebben naar hun ervaring niet tot een verhoging van de werkdruk geleid, maar werden juist als middelen gezien die hebben bijgedragen aan een grotere coherentie en efficiëntie van het programma. In de gesprekken met het management en de docenten werd naar voren dat het instituut als geheel in een transitiefase zit waarin er meer ruimte en mogelijkheden zijn voor intern overleg en afstemming binnen de opleidingen als geheel. Dit is een duidelijke verbetering ten aanzien van eerdere jaren waarin overleg meestal vooral op sectieniveau plaatsvond. Op dit moment zijn er in totaal achttien onderwijsbijeenkomsten per jaar in verschillende samenstellingen, onder meer voor het propedeutisch, tweede en derde jaar van de bacheloropleiding, de stagebegeleiding en ook de masterspecialisaties. Daarnaast zijn er bijeenkomsten voor alle bachelor- en masterbegeleiders van de scripties. Het management overweegt om in de toekomst

ook per leerlijn overlegstructuren te organiseren. Het panel juicht dit proces van 'ontzuiling' toe en moedigt de opleidingen aan voort te gaan op de ingeslagen weg. Zij ondersteunt van harte de opleiding in haar voornemen de afstemming tussen de docenten van de masterspecialisaties verder te uit te bouwen, met name omdat er vanuit de studenten signalen zijn dat er nog relatief grote verschillen bestaan tussen de scriptie- en stagetrajecten als het gaat om de inhoudelijke invulling, de begeleiding en de beoordelingen.

Zowel bachelor- als masterstudenten waren positief over de deskundigheid en betrokkenheid van de docenten, die volgens de studenten allen, op een enkele uitzondering na, toegankelijk en geïnteresseerd zijn en zeer bereid feedback te geven op vragen naar aanleiding van colleges of tentamens. Het panel heeft ook gesproken met de opleidingscommissie van het instituut, dat is samengesteld uit vertegenwoordiging uit de bacheloropleiding, de masteropleiding, de research master en de Academische pabo. De commissie toonde zich bewust van haar rol in de borging van de kwaliteit van de programma's en de studentleden ondernemen verschillende acties om hun zichtbaarheid te vergroten. In de eerste plaats zijn zij bij de tutoraten aanwezig om uit te leggen wat de opleidingscommissie doet. Via verschillende kanalen zorgen zij bovendien voor meer publiciteit, door bijvoorbeeld posters op te hangen in het gebouw en advertenties en aankondigingen te publiceren op Blackboard en facebook en in het verenigingsblad. Daarnaast brengt de opleidingscommissie vier maal per jaar een nieuwsbrief uit voor alle studenten en docenten. Tot slot heeft de commissie via digitale media en de nieuwsbrief een overzicht verspreid waarin inzichtelijke werd gemaakt voor welke vragen studenten waar terecht kunnen.

De opleidingscommissie bekijkt alle module-evaluaties en leggen specifieke vragen of opvallende uitkomsten (lage scores én hoge scores) voor aan de docent in kwestie of aan de examencommissie. De commissie gaf aan dat de samenwerking met de opleidingsdirecteur en master- en bachelordocenten goed verloopt en dat men open staat voor advies en suggesties naar aanleiding van de evaluaties. De scores zijn vaak opvallend hoog, zo vertelde de commissie het panel, en verontrustende lage scores lijken relatief weinig voor te komen. Meestal gaat de kritiek over een bepaald aspect of onderdeel van een module en niet zozeer over de vakkennis of didactische vaardigheden van de docent in kwestie. Het panel constateert dat er de opleidingen daadwerkelijk aanpassingen maken in het curriculum naar aanleiding van adviezen van de opleidingscommissie. Zo heeft de commissie een advies uitgebracht over de wenselijkheid van beeldregistratie tijdens colleges. Op basis van dit advies is er een pilot uitgevoerd en zijn de resultaten geëvalueerd. Ook de richtlijnen voor het bachelorproject zijn verbeterd en vastgelegd in een handleiding nadat de opleidingscommissie zich daarover had gebogen. Het panel heeft waardering voor de zorgvuldige en actieve manier waarop de opleidingscommissie haar taken uitvoert en prijst de verbetergerichtheid van de opleidingen als geheel.

Doorstroom

Volgens de bachelorstudenten zijn er geen belemmeringen of knelpunten in het programma die hun studievoortgang en doorstroom naar de master belemmerden. Ook de studenten van de academische pabo bevestigden dat het programma voor hen goed te doorlopen is. Voor een deel van de masterstudenten blijkt de masterstage een rol te spelen in de studievertraging. De geprogrammeerde duur omvat gemiddeld drie maanden (15 – 20 EC). Dit is de minimale duur vereist voor de NVO-registraties. Stageverlenende instellingen bieden echter zelden stageplaatsen aan voor drie maanden maar verlangen van stagiairs dat zij (aanzienlijk) langer beschikbaar zijn, vaak 6 tot 9 maanden. Het opleidingsmanagement is zich bewust van deze spanning tussen de wettelijke omvang van de masteropleiding enerzijds en de eisen die het werkveld aan afgestudeerden stelt en afwegingen die stageverlenende instellingen maken bij het aannemen van stagiairs anderzijds. De masteropleiding probeert hier invloed op uit te oefenen door nauw samen te werken met grote instellingen in de regio en de student te begeleiden bij het vinden van een geschikte stageplek. Met de uitgebreide stagewegwijzer wil de opleiding ook helderheid scheppen over de voorwaarden waaraan student en stageplek moeten voldoen. Een andere reden voor studievertraging heeft te maken met de keuze van studenten om meer dan een specialisatie te volgen met als doel hun positie op de arbeidsmarkt te versterken.

Internationalisering

Pedagogische Wetenschappen heeft op internationaal niveau weinig equivalente opleidingen. Het feit dat de masteropleiding slechts een jaar duurt zorgt er bovendien voor dat de discipline sterk gericht moet zijn op het Nederlandse beroepenveld. Het instituut in Leiden probeert desondanks aan te sluiten bij de universiteitsbrede internationale oriëntatie en profilering door gebruik te maken van Engelstalige literatuur, aandacht te besteden aan resultaten van internationaal onderzoek en Engelstalig onderwijs in de bacheloropleiding (twee vakken) en de masteropleiding (vier specialisaties) te verzorgen. Om de internationale samenstelling van de studentenpopulatie te realiseren heeft het instituut acties ondernomen om de digitale informatie over de opleiding voor Engelstaligen toegankelijker en aantrekkelijker te maken. Daarnaast biedt de opleiding een online Engelstalige pre-masteropleiding aan voor buitenlandse studenten die deficiënties hebben in methoden en technieken. Jaarlijks volgen zes tot tien studenten deze online pre-master en stromen daarna vrijwel allemaal de masteropleiding in.

De animo onder bachelor- en masterstudenten voor een verblijf in het buitenland is beperkt, zo blijkt uit de cijfers en ook de gesprekken die het panel heeft gevoerd. Bachelorstudenten voeren praktische redenen aan om niet naar het buitenland te gaan. Voor de masterstudenten geldt dat zij hun tijd en energie willen investeren in het bekrijgen van de beroepsregistraties en daarvoor moeten werken met methodieken en instrumenten die in de Nederlandse beroepenveld gehanteerd worden. Het panel heeft begrip voor de specifieke dilemma's waarmee Pedagogische Wetenschappen te maken heeft en is positief over de insteek van de opleiding bij het vormgeven van het internationaliseringsbeleid.

Overwegingen

De bovenstaande bevindingen in overweging nemende, stelt het panel vast dat de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen op adequate wijze de eindkwalificaties hebben vertaald in coherente programma's met een duidelijke cumulatieve opbouw en gevarieerde werkvormen die studenten actief betrekken bij de leerstof. Studenten ontvangen goede ondersteuning bij de studievoortgang en de keuzes die zij moeten maken. De kwaliteit van de docenten, de betrokken opleidingscommissie en de voorzieningen stellen studenten van beide opleidingen in staat de beoogde eindkwalificaties te behalen. Beide opleidingen zijn geschoeid op de empirisch-analytische benaderingswijze die aansluit bij de expertise van de wetenschappelijke staf en sterk georiënteerd op de (klinische) praktijk. Het panel respecteert dit gekozen profiel dat zeer consistent en op zeer gedegen wijze uitgewerkt is in de programma's. Niettemin mist het panel in beide programma's een breder pedagogisch perspectief waarin aandacht is voor de historische, wijsgerige en hermeneutische benaderingen van de discipline en voor de normatieve dimensie van de praktijk en de discipline. Zij zou de opleidingen willen aanmoedigen om aanvullend op de eigen denkkaders en wetenschappelijke uitgangspunten de inbedding van het bredere domein van de pedagogische wetenschappen binnen de curricula te versterken.

Bacheloropleiding

Het panel is van oordeel dat het curriculum van de bacheloropleiding gestructureerd is en een duidelijke cumulatieve opbouw heeft, gedragen door uitgewerkte leerlijnen voor de academische en wetenschappelijke vaardigheden waardoor studenten voorbereid zijn op de overgang naar de masteropleiding. Dit geldt zowel voor de reguliere programma als het traject van de Academische pabo. Het curriculum van de Academische pabo-studenten, dat is samengesteld uit een wo-deel en een hbo-deel, is dusdanig vormgegeven dat zij alle studieonderdelen op het gebied van methoden en technieken van onderzoek volgen, terwijl de inhoudelijke vakken, het vaardigheidsonderwijs en de programmaonderdelen die voorbereiden op de arbeidsmarkt afgestemd zijn op de beroepspraktijk van leerkracht in het basisonderwijs. Ondanks dat de organisatie van het ACPA-curriculum een uitdaging blijft en soms tot knelpunten leidt, blijken studenten tevreden te zijn over het programma en de begeleiding die zij krijgen vanuit de opleiding. Studenten uit zowel de reguliere als het ACPA-traject zijn tevreden over de deskundigheid, betrokkenheid en toegankelijkheid van de docenten en positief over de scriptiebegeleiders.

Het panel stelt vast dat studenten een grondige scholing krijgen in de academische en wetenschappelijke kernvaardigheden en concludeert dat het bachelorcurriculum feitelijk een breder palet aan vaardigheden aanbiedt dan omschreven in de eindtermen. Volgens het panel mag de opleiding trots zijn op de vaardighedenleerlijnen en deze dan ook nadrukkelijker benoemen in haar eindtermen en doelstellingen, zoals geadviseerd onder standaard 1. Daarnaast zou het panel de opleiding willen stimuleren om de bredere pedagogische basis een plaats te bieden in het curriculum door bijvoorbeeld in de inleidende vakken in het eerste jaar (*Inleiding op pedagogische- en onderwijswetenschappen 1A t/m 2B* en *Inleiding in de grondslagen van de Pedagogische Wetenschappen*) meer aandacht te besteden aan de normatieve en geesteswetenschappelijke perspectieven op de pedagogiek.

Masteropleiding

Het panel is positief over de vormgeving en inhoud van het mastercurriculum dat pedagogiek studenten de beoogde wetenschappelijke vorming op masterniveau biedt. De eisen in het klinische werkveld bepalen in grote mate de vormgeving en inhoud van het programma. Studenten zijn tevreden over de inhoud en de samenhang van de masteropleiding en over het geheel genomen positief over de stage- en scriptiebegeleiding, al constateert het panel dat er ook relatief grote kwalitatieve verschillen bestaan tussen de specialisaties als het gaat om de begeleiding. Het instituut als geheel maakt een transitie door waarin er meer mogelijkheden zijn voor overleg en afstemming binnen de opleidingen, waar voorheen het overleg meestal op sectieniveau plaatsvond. Het panel juicht dit proces van ontzuiling toe en ondersteunt de masteropleiding dan ook in haar voornemens om de stroomlijning en afstemming van de stage- scriptietrajecten verder te versterken.

De stage blijft een punt van aandacht als het gaat om de studeerbaarheid van de opleiding: de eisen en overwegingen van stageverlenende instellingen staan op gespannen voet met de wettelijke duur van de masteropleiding. De opleiding is zich hiervan bewust en onderneemt maatregelen om problemen rond de stage op een effectieve manier te ondervangen. Het panel stelt vast dat één jaar erg kort is voor studenten om zich alle noodzakelijke pedagogische kennis en praktische vaardigheden op masterniveau eigen te maken en ondersteunt het streven van de opleiding naar een tweejarig masterprogramma. Het panel zou de opleiding willen aanmoedigen om meer aandacht te laten uitgaan naar de normatieve aspecten van het beroep waarin er ruimte is voor ethische en filosofische reflectie op oordeelsvorming binnen de (ortho)pedagogische context.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Masteropleiding Education and Child Studies: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De toetsing binnen het bachelor- en masterprogramma is georganiseerd en vormgegeven op basis van dezelfde uitgangspunten. Tenzij anders beschreven, gelden onderstaande bevindingen voor beide opleidingen. Het panel is nagegaan of de opleidingen beschikken over een adequaat systeem van toetsing. Het heeft daarbij gekeken naar het functioneren van de examencommissie, het toetsstelsel en de procedures rondom toetsing en de gebruikte toetsvormen.

Examencommissie

De examencommissie ziet toe op de kwaliteit van toetsing van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen en voldoet in zijn samenstelling aan de wettelijk gestelde normen. De ambtelijk secretaris van de examencommissie is tevens coördinator van de opleidingen en draagt daarmee bij aan een goede interne communicatie met opleidingsdirecteur en docenten over de toetsing binnen beide programma's. Mede naar aanleiding van aanbevelingen uit de vorige visitatie, is een *external examiner*, als lid van de examencommissie aangesteld om de kwaliteit van de tentaminering en examinering elk jaar achteraf te toetsen. Het externe lid is in het verleden langdurig verbonden geweest aan het instituut en vervult nu een controlerende rol in de borging van de toetskwaliteit. De bevindingen van de *external examiner* worden vastgesteld in een rapport en besproken met de examencommissie. Het panel is positief over de uitvoering van deze taken. Wel merkt zij op dat de benaming 'external examiner' wellicht minder passend is omdat het een volledige onafhankelijkheid ten aanzien van het instituut suggereert.

De examencommissie publiceert jaarlijks het beleidsdocument *Regels & Richtlijnen voor het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens* dat docenten kunnen hanteren als leidraad bij het opstellen en beoordelen van toetsen en eindwerken. Zij ziet verder toe op de uitvoering van het toetsbeleid zoals opgesteld door de opleidingsdirecteur, zorgt voor een correcte afhandeling van fraudegevallen en behandelt klachten, verzoeken tot toelating en vrijstellingen. Zij houdt zicht op de aanstelling van examinatoren en evalueert steekproefsgewijs de toetsing en bewaakt daarnaast het eindniveau van beide opleidingen. De examencommissie heeft na de vorige visitatie maatregelen genomen om de criteria en werkwijze voor de beoordeling van de bachelor- en masterscriptie en de masterstage te verbeteren en speciale beoordelingsformulieren ontwikkeld voor de beoordeling van de scripties en de stages. In de afgelopen jaren zijn er door de examencommissie geen problemen geconstateerd voor wat betreft het eindniveau en de manier waarop scripties worden beoordeeld.

Het panel kan zich grotendeels bij deze observatie aansluiten. De beoordelingsformulieren bij de scripties acht zij helder gestructureerd op basis van een overzichtelijk set aan criteria. Voor zowel de bachelor- en de masterstudenten gaat het daarbij om dezelfde categorieën. Wel stelde zij vast dat de formulieren sterk op de empirische onderzoekscyclus zijn gebaseerd en dus niet lijken te anticiperen op een onderzoek dat theoretisch van aard is. Voorts stelde zij vast dat de beoordelingsformulieren over het geheel genomen volledig en soms zeer uitgebreid worden ingevuld, al waren er ook voorbeelden van beoordelingsformulieren die zeer summier waren ingevuld of waarin niet elk criterium van toelichtend commentaar was voorzien.

Het panel kan zich over het geheel genomen vinden in de eindbeoordeling van de verschillende bachelor- en masterscripties. In sommige gevallen zou het panel een lagere beoordeling hebben gegeven, maar er waren ook een aantal scripties bij dat in de ogen van het panel van een hoger niveau waren dan het gegeven eindcijfer. Het viel het panel daarbij op dat feedback in de beoordelingsformulieren niet altijd leek aan te sluiten bij de uiteindelijke beoordeling. Daarnaast was een masterscriptie beoordeeld door twee (nog) niet gepromoveerde docenten. Bij navraag kon de opleiding aan het panel verduidelijken dat nog niet gepromoveerde beoordelaars altijd gesuperviseerd worden door een senior onderzoeker/docent uit de opleiding, zoals ook onder standaard 2 beschreven. Het panel zou de opleiding willen adviseren om expliciet op het beoordelingsformulier aan te geven wie de senior supervisor is bij scripties die door niet-gepromoveerden zijn begeleid en, zoals ook onder standaard 2 aanbevolen, alleen gepromoveerden in te zetten als tweede beoordelaar. Aangaande de transparantie van de beoordelingen gaf de opleiding aan dat dit zeker de aandacht heeft: de docenten zijn betrokken geweest bij de ontwikkeling van de beoordelingsformulieren en er zijn overlegmomenten waarin scriptiebegeleiders met elkaar in gesprek gaan over begeleidings- en beoordelingsprocedures. Het panel is ervan overtuigd dat de opleiding actief investeert in de kwaliteit van de beoordelingen, maar denkt ook dat er nog een slag te maken is als het gaat om de onderlinge afstemming van de beoordelingsprocedures en de kallibratie van de beoordelingen.

Toetssysteem- en procedures

Het toets- en beoordelingssysteem van de opleidingen is zo ingericht dat met de vordering van de student door de programma's heen het accent geleidelijk verschuift van het beoordelen of studenten de noodzakelijke kennis, vaardigheden en attitude hebben eigengemaakt, naar het beoordelen of zij in staat zijn deze te integreren en toe te passen. Ook streven de opleidingen naar een passende variatie in toetsvormen, zowel binnen de programma's als geheel als binnen afzonderlijke onderwijseenheden. Het panel onderschrijft deze uitgangspunten en heeft beide principes teruggezien in de toetsen die zij heeft bestudeerd. Een toetsbeleidsplan zou volgens het panel kunnen bijdragen aan de verdere borging van de kwaliteit van de toetsing kunnen ondersteunen. Zij zou de opleidingen dan ook willen aanmoedigen het beleid ten aanzien van de toetsing verder te expliciteren.

Naast de aanstelling van een *external examiner*, de verbetering van de beoordelingsformulieren en het opstellen van regels en richtlijnen voor toetsing, hebben de opleidingen naar aanleiding van de bevindingen uit de opleidingsbeoordeling in 2012 ook andere maatregelen genomen ter verbetering van de borging van de kwaliteit toetsing. Tentamenopgaven en beoordelings sleutels worden volgens het vierogen-principe gemaakt en tentamens met open vragen worden altijd door meer personen beoordeeld. Meerkeuze-tentamens worden nagekeken door het ICLON, er zijn richtlijnen opgesteld voor het bepalen van de cesuur tussen voldoende en onvoldoende bij MC-tentamens en over methoden om te corrigeren voor de gokkans bij MC-tentamens. Tot slot is er een protocol voor de melding van fraude opgesteld. Het panel is positief over deze maatregelen ter versterking van de validiteit, objectiviteit en transparantie van de toetsing.

De opleidingen lichten de studenten via verschillende kanalen in over de beoogde doelstellingen per vak en de gehanteerde toetscriteria bij tentamens. Behalve in de Onderwijs- en Examenregelingen worden ook in de e-Studiegids en in de papieren Wegwijzer Pedagogische Wetenschappen per opleiding de eindtermen vermeld. In de vakbeschrijvingen van alle studieonderdelen kunnen studenten de van de eindtermen afgeleide leerdoelen per vak vinden. Per vak is bovendien een uitgebreide vakwijzer beschikbaar in de digitale leeromgeving (Blackboard), waarin leerdoelen, werk- en toetsvormen worden beschreven. De e-Studiegids, het rooster en de toetsdata zijn tenminste één maand vóór aanvang van het collegejaar beschikbaar.

Toetsvormen

Het panel stelt vast dat de opleidingen gebruik maken van een passende variatie aan toetsvormen die aansluiten bij de gewenste geleidelijk overgang van kennisverwerving naar toepassen. Deze verschuiving is te zien in de toename aan toetsing op basis van papers en opdrachten gedurende de studie. Als het gaat om de verwerving van kennis en inzicht ligt in de bacheloropleiding ligt het accent in de het eerste twee jaar op schriftelijk tentamens, meestal een combinatie van open en gesloten vragen. In de specialisatievakken in het derde jaar wordt meestal gebruik gemaakt van een variatie aan toetsvormen, zowel schriftelijk tentamens als papers en opdrachten. Diagnostische vakken worden verschillende keren getoetst door studenten een casus te laten oplossen waarin hun kennis en vaardigheden worden aangesproken.

De bacheloropleiding besteedt veel aandacht aan de ontwikkeling van de academische vaardigheden. Dit wordt beoordeeld aan de hand van hun functioneren tijdens practica, praktische oefeningen tijdens vakken, geschreven producten (opdrachten, adviezen, casus, analyses, onderzoeksverslagen, stageverslagen, reflectieverslagen, reviews) en mondelinge presentaties. Alle vaardigheidstoetsen staan per leerlijn, vak en jaar beschreven in de *Wegwijzer Academische Vaardigheden*. Bachelorstudenten hebben daarmee overzicht over de manier waarop de ontwikkeling van academische vaardigheden is gestructureerd en wordt beoordeeld. Elke leerlijn hanteert een specifieke verhouding tussen schriftelijke tentamens en andere toetsvormen. In de leerlijn academisch schrijven, bijvoorbeeld, hebben bijna alle vakken (circa 90%) een schrijfoopdracht (verslag, paper, casus) als toetsvorm. In de vakken uit de leerlijn gesprekstechnieken maken gesprekopdrachten en (reflectie)verslagen altijd deel uit van de toetsing. Ook binnen de masteropleiding is er een grote variatie aan toetsing. In een aantal specialisatievakken worden kennis en inzicht getoetst door middel van tentamens (MC, open vragen, take-home, open boek), meestal

in combinatie met toetsvormen waarin academische vaardigheden centraal staan: groeps- en individuele opdrachten, papers, reviews, schrijven van een onderzoeksvoorstel, presentaties, video maken, casus, testafname.

Tijdens het bezoek heeft het panel meerdere toetsen kunnen bestuderen en constateerde dat deze een adequate balans vertonen tussen kennis- en inzichtvragen bevatten, en van het vereiste niveau zijn. Bachelor- en master studenten gaven te kennen dat de opleidingen er zorg voor dragen dat zij op de hoogte zijn van de eindtermen, vakleerdoelen, toetsvormen en roostering. Studenten gaven verder aan dat docenten toegankelijk zijn voor vragen en feedback omtrent toetsing en beoordelingen.

Overwegingen

Het panel waardeert dat de opleidingen nadrukkelijk aandacht besteden aan de verbetering van de kwaliteit van toetsing en beoordelingen. De examencommissie voert haar wettelijke taken uit en anticipeert op haar veranderende positie en rol door een proactieve houding aan te nemen. Het panel is positief over het feit dat de opleidingen naar aanleiding van de vorige visitatie in 2012 effectieve maatregelen hebben genomen om het toetssysteem te versterken, onder meer door de aanstelling van een *external examiner*, de herziening van het begeleidings- en beoordelingsproces van de scripties en stages en de jaarlijkse opstelling van een beleidsdocument waarin de regels en richtlijnen voor toetsing zijn vastgelegd.

De toetsing in de opleidingen is dusdanig vormgegeven dat deze aansluit op de leerdoelen per vak en de opbouw in het curriculum van het eigen maken van stof en vaardigheden naar de toepassing daarvan volgt. De variatie in de toetsvormen is passend bij de doelstellingen van de programma's, zo oordeelt het panel. De opleidingen maken gebruik van het vierogen-principe bij de opstelling en beoordeling van toetsen, alsook bij de beoordeling van de scripties en stages. Studenten worden adequaat geïnformeerd over zaken rondom toetsing en kunnen bij docenten terecht als zij vragen hebben over de beoordeling.

Hoewel het panel positief is over het toetssysteem en de toetsprocedures ziet zij nog ruimte voor verbetering als het gaat om de explicitering van de supervisie van niet-gepromoveerde begeleiders op het beoordelingsformulier en alleen gepromoveerden in te zetten als tweede beoordelaar. Daarnaast zou het panel willen aandringen op een nadere onderlinge afstemming over het beoordelingsproces, met name bij de masteropleiding. Zij ondersteunt dan ook de voornemens van de opleiding meer in te zetten op structureel overleg en kalibratie tussen de beoordelaars van de verschillende specialisaties om zo de validiteit, objectiviteit en transparantie van de scriptie- en stagebeoordelingen verder te vergroten. Daarnaast zou het panel de opleidingen willen aanmoedigen haar toetsbeleid vast te leggen in een toetsplan en daarmee inzichtelijk te maken op welke manier de toetsing binnen de programma's is opgebouwd. Concluderend kan gesteld worden dat het panel de opleidingen aanmoedigt voort te gaan op de ingeslagen weg door het geïnitieerde toetsbeleid te continueren en zorg te dragen voor een verdere stroomlijning in de uitvoering ervan.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Masteropleiding Education and Child Studies: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Het panel heeft het gerealiseerde eindniveau van de opleidingen beoordeeld aan de hand van een steekproef van vijftien bachelorscripties voor de bacheloropleiding en vijftien masterscripties voor de masteropleiding. Bij de steekproef is rekening gehouden met de verschillende specialisaties van de beide opleidingen. Een nadere beschrijving van de selectieprocedure van de scripties is terug te vinden bij de toelichting de werkwijze van het panel. Naast de scripties heeft het ook de bijbehorende beoordelingsformulieren kritisch bekeken. Verder heeft het panel gesproken met een aantal alumni van de opleiding om een beeld te verkrijgen van de aansluiting van de opleidingen op de arbeidsmarkt.

De bacheloropleiding wordt afgesloten met het bachelorproject (15 EC), dat uitmondt in een eindscriptie. Tijdens het bachelorproject verricht de student individueel onderzoek naar een pedagogisch thema dat deel uitmaakt van één van de vier specialisaties binnen de bacheloropleiding, dan wel van de combinatiestudie Academische pabo, waarbij de gehele empirische cyclus wordt doorlopen. Iedere student presenteert tot slot zijn de resultaten van het bachelorproject tijdens een individuele posterpresentatie. De presentatie wordt beoordeeld op inhoud en presentatievaardigheid en moet voldoende zijn om te kunnen afstuderen. Bij de bacheloropleiding kiezen studenten uit een lijst van mogelijke onderwerpen die gekoppeld zijn aan lopende onderzoeksprojecten binnen het instituut. Hoewel de mogelijkheid niet wordt uitgesloten voor studenten om een kwalitatief of theoretisch georiënteerd afstudeeronderwerp te kiezen, blijkt dat dit in de praktijk vrijwel niet voorkomt.

De masteropleiding wordt afgesloten met het masterproject (20 EC). Net als bij het bachelorproject verricht de student individueel onderzoek naar een pedagogisch thema dat deel uitmaakt van één van de acht specialisaties binnen de masteropleiding waarbij de empirische cyclus wordt doorlopen. Ook het masterproject met een individuele mondelinge presentatie waarin de student zijn project presenteert aan medestudenten. Evenals de bachelorscriptie dient het thema van de masterscriptie aan te sluiten bij bestaande onderzoeksprogramma's binnen het instituut. In de gesprekken die het panel voerde met masterstudenten kwam naar voren dat er veel verschillen bestaan tussen de specialisaties als het gaat om de invulling van de stage- en masterprojecten. Zo zijn bij de specialisatie Applied Neuroscience het masterproject en de onderzoeksstage inhoudelijk aan elkaar gekoppeld, waardoor deze soms moeilijk van elkaar te scheiden zijn, terwijl dat bij de meeste andere specialisaties dit niet het geval is. Studenten gaven in gesprek met het panel aan dat de begeleiding en beoordeling ook per specialisatie en per docent kan verschillen.

Het panel constateert naar aanleiding van de bestudeerde scripties dat deze voldoen aan de beoogde eindkwalificaties. Over het geheel genomen beoordeelt het panel het niveau van de bachelor eindwerken als adequaat en stelt het dat de scripties blijken te geven van een grondige scholing in de uitvoering van empirisch onderzoek. Een aantal scripties vallen op door een mooie structurering, helder taalgebruik, relevante verwijzingen naar actuele internationale literatuur en wetenschappelijke diepgang. De kwaliteit van de bachelorscripties valt naar de mening van het panel in sommige gevallen zelfs hoger uit dan de voor de bacheloropleiding geformuleerde eindkwalificaties. Het panel heeft ook zwakkere scripties bestudeerd waarin met name de structurering en opzet minder transparant waren, het taalgebruik slordig was en de inzet van concepten onduidelijk. De beperkingen van deze scripties werden in veruit de meeste beoordelingen ook als zodanig benoemd en vertaald naar een passend cijfer.

Aangaande de masterscripties komt het panel tot een vergelijkbaar oordeel. Alle masterscripties waren van een voldoende wetenschappelijk niveau, vertoonden structuur en diepgang, hanteerden helder taalgebruik en maakten gebruik van relevante literatuur. Een aantal bestudeerde scripties overstegen dit basisoniveau en waren van een goede tot zeer goede kwaliteit. In een enkel geval beoordeelde het panel een scriptie als van een aanzienlijk hoger niveau dan het cijfer dat was toegekend (7,5 in plaats van een 6). De zwakkere scripties vertoonden vooral gebreken op het vlak van structurering, de inzet van concepten en het taalgebruik. Ook bij de masterscripties werden deze zwaktes door de beoordelaars onderkend en uitgedrukt in een passend cijfer. Het niveauverschil tussen met de bachelor komt tot uitdrukking in de wetenschappelijke diepgang en het academische gehalte van de masterscripties en de mate van zelfstandigheid van de student in de uitvoering van het onderzoeksproject.

Het panel constateert dat de opleiding bedreven is in het opleiden van hun studenten binnen het gekozen empirisch-analytische kader. Het panel merkt daarbij wel op dat de eindprojecten van zowel de bachelorstudenten als de masterstudenten deel uitmaken van bestaande onderzoeksprogramma's. Het panel stelde zich de vraag in hoeverre studenten, met name de masterstudenten, ruimte hebben om eigen invulling te geven aan het onderzoek. Zo kwam tijdens het bezoek de vraag naar voren in hoeverre studenten zelf een rol hebben in het ontwikkelen van methoden en het verzamelen van data. In de gesprekken die het panel hierover met studenten en docenten voerde bleek dat dit per specialisatie en onderzoeksprogramma verschilt: waar één student een onderzoeksvraag formuleerde aan de hand van een bestaande grote dataset, was een ander in de gelegenheid zelf aanvullend data te verzamelen als basis voor het onderzoek. Het panel constateert verder op basis van zijn gesprekken tijdens het bezoek dat er in sommige gevallen een discrepantie bestaat tussen de perceptie van docenten en studenten als het gaat om het eigenaarschap van het scriptie-onderzoek. Het panel denkt dat het goed zou zijn wanneer de opleidingen nadenken over manieren om studenten meer gelegenheid te bieden zelf invulling te geven aan de opzet en uitvoering van met name het mastertraject. Voorts zou het panel de opleiding willen adviseren om nadrukkelijk toe te zien op de zelfstandige uitvoering van het onderzoek in het mastertraject en er zorg voor te dragen dat alle studenten de mogelijkheid hebben om een onderzoek volledig en volledig zelfstandig te kunnen doorlopen, zoals ook in de doelstellingen van de opleiding is aangegeven.

Aansluiting beroepenveld, alumni

Tijdens het bezoek heeft het panel gesproken met een aantal alumni van de bachelor- en masteropleidingen. Het contact met de opleiding onderhouden zij via bestaande professionele netwerken. Ook organiseert de opleiding regelmatig alumni-initiatieven om alumni. Zo organiseert het Instituut een tweejaarlijkse alumnidag, waarop afgestudeerden en medewerkers van het Instituut elkaar treffen. Alumni worden door de alumnicoordinator via een speciale website en een digitale nieuwsbrief die drie keer per jaar verschijnt op de hoogte gehouden van de actuele ontwikkelingen binnen het Instituut, zoals publicaties en promoties.

In de gesprekken met de bachelor-alumni, op dit moment masterstudenten, kwam naar voren dat zij goed toegerust waren op de doorstroming naar het masterprogramma. Opvallend was daarbij dat het merendeel van de studenten van de Academische pabo de bacheloropleiding vervolgden met een masteropleiding – in gesprek met het panel gaven zij te kennen dat het wetenschappelijke niveau van de bacheloropleiding zeker een meerwaarde heeft in de uitoefening van hun functie als leerkracht in het basisonderwijs, maar dat het afronden van een masteropleiding een logisch en gewenst vervolg is op hun keuze voor de bacheloropleiding. De alumni van de masteropleiding hadden allemaal, hoewel recent afgestudeerd (2015-2017), een passende functie kunnen vinden in het beroepenveld. Zij gaven aan goed voorbereid te zijn op de arbeidsmarkt en waren met name positief over de stage die een belangrijke brug vormde naar het werkveld.

Opvallend is wel dat een deel van de alumni niet direct op wo-niveau aan de slag (kunnen) gaan, maar starten met een functie op hbo-niveau. Dit heeft enerzijds te maken met de hoge concurrentie in het beroepenveld, anderzijds met de samenstelling van de instroom in de master:

masterstudenten die via het Pre-masterprogramma en de Academische pabo instromen combineren de opleiding vaak met een baan op hbo-niveau. Na het behalen van hun Masterdiploma blijven zij dat doen (Academische pabo-alumni) of gaat er enige tijd overheen voordat zij een baan op academisch niveau vinden. Deze bevindingen worden bevestigd door cijfers uit het Nationale Alumni Enquête (2015) waaruit blijkt dat 97% van alle respondenten sinds het afstuderen werk heeft gevonden. 47% heeft een baan op wo-niveau, 40% een baan waarvoor een hbo-diploma wordt gevraagd.

Overwegingen

Op basis van de bestudeerde scripties en het gesprek met de alumni concludeert het panel dat de afgestudeerden van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen de beoogde eindkwalificaties realiseren. Zowel de bachelor- als de masterscripties voldeden aan het vereiste niveau en waren in een aantal gevallen van een hoog academisch en wetenschappelijk niveau. De beoordelingen weerspiegelden over het geheel genomen de variatie in de kwaliteit van de eindwerken. Alumni vinden binnen korte tijd passend werk in het beroepenveld en voelen zich in praktisch opzicht, mede dankzij de stage, gedegen voorbereid op hun uiteindelijke functies. Het panel denkt dat het goed zou zijn wanneer de opleidingen nadenken over manieren om de keuze voor en invulling van het onderzoeksproject voor met name de masterstudenten vergroten. Ten aanzien van de masteropleiding adviseert het panel nadrukkelijk toe te zien op de zelfstandige en volledige uitvoering van het onderzoekstraject. Ook dringt het panel aan op verdere afstemming en kalibratie tussen de specialisaties als het gaat om de beoordeling van de scripties, zoals ook onder standaard 3 is aangegeven.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'

Masteropleiding Education and Child Studies: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft Standaard 1, 2, 3 en 4 voor de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeeld als 'voldoende'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel van het panel over de opleiding daarmee 'voldoende'.

Het panel heeft Standaard 1, 2, 3 en 4 voor de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeeld als 'voldoende'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel van het panel over de opleiding daarmee 'voldoende'.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Education and Child Studies* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp (voorzitter) was na haar studie orthopedagogiek werkzaam op verschillende terreinen (revalidatie, schooladviesdienst, gehandicaptenzorg) en in verschillende plaatsen in binnen- en buitenland, waaronder Enschede, Willemstad (Curaçao), Maseru (Lesotho) en Groningen. Van 1985 tot 2014 was zij werkzaam bij de afdeling Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Groningen. Haar voornaamste aandachtsgebied in onderwijs en onderzoek betreft personen met (zeer) ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen. Zij ontwikkelde het 'Opvoedingsprogramma' voor deze doelgroep en publiceerde daarover voor het eerst in 1993. Inmiddels heeft zij (met co-auteurs) een omvangrijk aantal publicaties op haar naam over personen met beperkingen. Zij won verschillende prijzen met haar wetenschappelijk werk en werd in 2004 benoemd tot fellow van de IASSID. Voor haar bijdrage aan de wetenschap werd zij in 2014 benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers (vicevoorzitter) studeerde Pedagogische Wetenschappen en Wijsbegeerte aan de KU Leuven en behaalde een doctoraat in de Pedagogische Wetenschappen binnen het domein van de Wijsgerige Pedagogiek. Zijn onderzoek en onderwijs zijn te situeren in het brede veld van de wijsgerig-pedagogische theorievorming. Hij onderzoekt momenteel het veranderend discours omtrent opvoeden en de ouder-kindrelatie, de pedagogische betekenis van opvoedingsondersteuning en de betekenis van ouderschap. Met Judith Suissa schreef hij *The Claims of Parenting. Reasons, responsibility, and society* (Springer, 2015). Recent is hij met Naomi Hodgson aan een onderzoek begonnen naar representaties van opvoeders en opvoeden in de culturele media (o.a. film). In het voorjaar van 2018 verschijnt hierover bij Palgrave *Philosophical presentations of raising children: The grammar of upbringing*.

Prof. dr. P. (Peter) Van Petegem is als gewoon hoogleraar Onderwijswetenschappen verbonden aan het departement Opleidings- en Onderwijswetenschappen van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Zijn onderwijs situeert zich op het vlak van school- en onderwijsbeleid en kwaliteitszorg. Hij is lid van de onderzoeksgroep Edubron (www.edubron.be). Onderzoeksmatig gaat zijn interesse uit naar evaluatie op meso- en macroniveau. Daarnaast heeft hij ook interesse in natuur- en milieueducatie en ook in onderwijs voor duurzame ontwikkeling. Hij is aan de universiteit diensthoofd van ECHO, het centrum dat zich bezighoudt met onderwijsprofessionalisering van docenten en assistenten. Hij is hoofdredacteur van *Studies in Educational Evaluation* en auteur van meer dan 100 A1-papers, 8 boeken en 80 hoofdstukken in boeken. Hij heeft ervaring met onderwijs- en onderzoeksvisitaties in diverse landen.

Em. prof. dr. P.P. (Paul) Goudena is Emeritus-hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft een langdurige fascinatie voor het theorie-praktijk probleem, met andere woorden: hoe kan hulpverlening aan kinderen, jeugdigen en volwassenen (en hun gezinnen) het beste vorm en inhoud worden gegeven op basis van de beschikbare pedagogische en psychologische wetenschappelijke kennis. Naast theoretische verdieping en empirisch onderzoek op dit gebied was hij vanaf het begin van zijn universitaire werk ook actief als psychotherapeut in de GGZ en als docent en opleider bij de post-master opleidingen gz-psycholoog (kinder & jeugd) en klinisch psycholoog-specialist (kinder & jeugd). Hij was jarenlang redacteur van *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*. Drie jaar geleden verscheen *Orthopedagogiek: State of the art* (Garant, 2014), waarvan hij mederedacteur was.

L. (Leander) Visser (studentlid) is een derdejaars bachelorstudent Pedagogische Wetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Eerder heeft hij Helpende Zorg en Welzijn, Maatschappelijke Zorg en Sociaal Pedagogische Hulpverlening gestudeerd. Naast zijn studie werkt hij als begeleider op een woning voor kinderen met een verstandelijke beperking. Verder is hij vrijwilliger talentontwikkeling bij OBS De Klimop te Rotterdam waar hij enkele zogenoemde zorgleerlingen begeleidt.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Ten behoeve van de onderwijsvisitatie van de bachelor- en masteropleidingen Pedagogische Wetenschappen (PW) in 2017 wordt in dit document het domeinspecifiek referentiekader PW gepresenteerd: een beschrijving van de actuele stand van zaken binnen het domein en van de eisen die op basis daarvan gesteld mogen worden aan een opleiding PW. Het kader is tot stand gekomen in de Kamer Pedagogiek, waar het werd vastgesteld op 7 oktober 2016.

PW maakt onderdeel uit van het HOOP-gebied Gedrag & Maatschappij (Sectorplan Sociale Wetenschappen, 2014). Binnen dat gebied richt PW zich op het bestuderen van het micro-, meso- en macroniveau (Bronfenbrenner & Morris, 2006). De pedagogiek houdt zich in het bijzonder bezig met de wetenschappelijke bestudering van de ontwikkeling en opvoeding van en het onderwijs aan kinderen en jongeren in een brede context, en preventie, diagnostiek en behandeling van de problemen die daarbij kunnen ontstaan. De pedagogische relatie staat centraal en de invloed die de omgeving en genetische en neurobiologische aanlegfactoren daarop hebben speelt een belangrijke rol.

Ontwikkelingen in het onderwijs, de wetenschappelijke praktijk en de beroepspraktijk hebben consequenties voor de vereiste kennis, vaardigheden en attitudes van afgestudeerde pedagogen en daarmee voor de eisen die gesteld mogen worden aan de opleidingen. De VSNU (2015) signaleert in haar toekomstvisie voor de periode 2015-2025 verschillende factoren die de komende jaren van invloed zullen zijn op de toekomst van de Nederlandse universiteiten, zoals een innovatieve en internationale leeromgeving, nieuwe onderwijsvormen en veranderende arbeidsmarkten. De opleidingen Pedagogische Wetenschappen zullen rekening moeten houden met deze factoren om hun positie te behouden en eventueel te versterken. Met deze factoren als rode draad wordt daarom in dit document de actuele stand van zaken binnen het domein beschreven, resulterend in de door de Kamer geformuleerde eindtermen voor de bachelor- en masteropleidingen PW.

Paragraaf 1 is gericht op de instromende student. De focus wordt daarin gelegd op de toenemende diversiteit en mobiliteit van studenten in het onderwijs. In Paragraaf 2 staan de vorm en de inhoud van het onderwijs centraal. Daarbij wordt ingegaan op wetenschappelijke, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Paragraaf 3 is gericht op de arbeidsmarkt voor PW-afgestudeerden en de veranderingen die daarin plaatsvinden door politieke ontwikkelingen. Paragraaf 4 beschrijft ten slotte aan de hand van eindtermen welke eisen op bachelor- en op masterniveau gesteld mogen worden aan een opleiding PW.

1. Diversiteit en mobiliteit in de instroom

De PW-opleidingen kennen een diverse instroom die bestaat uit studenten met een vwo-diploma, een hbo-getuigschrift of een universitair bachelor- of masterdiploma van een andere opleiding, hetgeen afhankelijk is van reguliere of premasterinstroom. Daarnaast is er een toenemende instroom van studenten gericht op bij- en nascholing die al een ander hoger onderwijs diploma op zak hebben en soms ook al werkzaam zijn in de pedagogische praktijk. Ook de mogelijkheid voor internationale mobiliteit van niet Nederlands sprekende studenten neemt toe.¹ Hoewel hier de afgelopen jaren stevig op is ingezet, is voor PW zowel inkomende als uitgaande mobiliteit minder vanzelfsprekend als voor sommige andere wetenschapsgebieden, maar zeker niet onmogelijk.

Alle bacheloropleidingen PW in Nederland zijn Nederlandstalig waardoor het volgen van een volledige bacheloropleiding PW voor buitenlandse studenten niet mogelijk is. Voor inkomende studenten geldt dat zij uitsluitend losse cursussen volgen of een minor. De instroom van studenten met een

---

¹ Het Bolognaproces heeft internationale uitwisseling in het hoger onderwijs in Europa vereenvoudigd. Om de mobiliteit van studenten te stimuleren is door de deelnemende landen vastgelegd dat in 2020 ten minste 20% van de afgestudeerden een deel van de studie in het buitenland moet hebben doorgebracht (EACEA, 2012). Studenten moeten daar minimaal 15 studiepunten (EC) hebben behaald of tenminste drie maanden hebben verbleven. Nederlandse universiteiten hebben deze ambitie verwerkt in hun eigen mobiliteitsdoelstellingen.

buitenlandse bachelor in een Nederlandse master wordt bemoeilijkt doordat de Nederlandse opleidingen internationaal gezien een tamelijk aparte positie innemen.² Het ontbreekt niet Nederlands sprekende studenten die in Nederland een master willen volgen veelal aan noodzakelijke diagnostische en/of methodologische voorkennis om in te mogen stromen, de benodigde taalvaardigheid en kennis van de inrichting van en regelgeving rond relevante instituties.

Voor uitgaande bachelorstudenten zijn er voldoende mogelijkheden om in het buitenland cursussen te volgen, stage te lopen en een thesisonderzoek te doen. Het masterprogramma kent in de meeste gevallen een groot aantal verplichte onderdelen, waardoor er weinig tot geen ruimte is om naar het buitenland te gaan. Een uitzondering daarop vormen de stage en thesis, hoewel ook de ruimte voor de stage en daarmee het opdoen van praktijkervaring beperkt is.

Om in te spelen op de mogelijkheden voor internationale mobiliteit en het aantrekken van studenten gericht op bij- en nascholing pleit de kamer Pedagogiek en de vorige visitatiecommissie (zie visitatierapport 2012) voor de invoer van een tweejarig masterprogramma, zoals dat ook het geval is bij buitenlandse opleidingen.³ Er zou daarmee ruimte gecreëerd kunnen worden om meer en diepgaander aandacht te besteden aan theorie, diagnostiek, methodologie en praktijkvaardigheden. Hierdoor kunnen andere eisen gesteld worden aan de voorkennis van studenten en worden niet alleen internationale studenten en zij-instromers maar ook reguliere studenten beter opgeleid in de masteropleiding met voldoende aandacht voor zowel algemeen academische als op het beroep gerichte academische (professionele) vorming. De huidige eenjarige master is niettemin aantrekkelijk gebleken voor een beperkte groep buitenlandse studenten.

2. Vorm en inhoud van het onderwijs

Complexe problematiek wordt in de samenleving steeds vaker aangepakt door kruisbestuiving tussen disciplines en gezamenlijke inspanningen van wetenschappers, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven, gefaciliteerd door technologische ontwikkelingen (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, VSNU, 2015). Wetenschappelijke, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen hebben ook hun weerslag op de vorm en de inhoud van het onderwijs in de PW-opleidingen.

De Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) hecht grote waarde aan de samenhang van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en beschrijft dit als de essentie van de universiteit en van het domein Gedrag & Maatschappij. Hoe verder een student in het curriculum komt, hoe sterker deze samenhang zou moeten zijn. Het onderzoeksterrein van PW betreft het continuüm van normale tot problematische/pathologische ontwikkeling en opvoedingssituaties, op zowel individueel, groeps-, als beleidsniveau. In de praktijk en in het wetenschappelijke onderzoek vindt daarbij uitwisseling plaats tussen de belangrijkste deel- en steungebieden van de pedagogiek (zie paragraaf 4). Academisch onderwijs vraagt daarnaast van studenten dat zij zich specifieke vakkennis eigen maken en analytisch leren denken, kritisch hun aannames en resultaten onderzoeken en actief participeren in de wetenschappelijke dialoog, waarbij zij in staat moeten zijn om verschillende ideeën en perspectieven tegen elkaar af te wegen. Gecombineerd met de bekwaamheid in het opzetten, uitvoeren en evalueren van wetenschappelijk onderzoek en het wetenschappelijk onderbouwd

---

² Dit is gebleken uit de vergelijking gemaakt door het NUFFIC (2012) tussen de Nederlandse opleidingen PW en enkele verwante buitenlandse opleidingen. Het onderzoek betrof opleidingen in Spanje, Duitsland, Engeland en de Verenigde Staten in de vergelijking en werd aangevuld met informatie over België. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de aandacht voor statistiek en kwantitatieve methoden en technieken vaak zeer beperkt of afwezig is. Ook inhoudelijke onderwerpen hebben nauwelijks equivalenten in het buitenland. Het programma van de opleidingen in België (met een driejarige bachelor en een tweejarige master) komt nog het meest overeen.

³ In het buitenland volgen studenten een tweejarige master. Een drie- of vierjarige bachelor is in veel landen gebruikelijk, maar leidt meestal op tot leerkracht basis- of speciaal onderwijs en functioneert dan ook als eindopleiding.

oplossen van nieuwe of complexe praktijkproblemen onderscheidt dit de universitaire van de hbo-afgestudeerde.⁴

Ook de relatie met maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven wordt voor PW steeds belangrijker. In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015) haalt de minister de conclusie aan van de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2014) dat Nederland op het gebied van valorisatie achterblijft. De minister en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2013) vinden het van groot belang voor zowel de economie als het onderwijs om kenniscirculatie te stimuleren. Om een bijdrage te leveren aan de kenniscirculatie moeten studenten het vermogen ontwikkelen om nieuwe kennis te signaleren, verzamelen, interpreteren, beoordelen en daarover te communiceren met specialisten en leken. In het onderwijs wordt hieraan bijgedragen door gebruik te maken van praktijkvoorbeelden en maatschappelijke vraagstukken en ruimte te creëren voor vaardighedenonderwijs, onderwijs rond het (re)presenteren van kennis en toepassingsmogelijkheden in de stage.

De inzet van technologie in het onderwijs, zoals het gebruik van elektronische leeromgevingen, is het pioniersstadium voorbij en zal de komende jaren verder toenemen. Digitale onderwijsvormen bieden onder andere mogelijkheden voor onderwijs op maat, onderwijs op afstand, intensieve begeleiding en een individuele benadering van studenten. Zowel de VSNU (2015) als de Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) pleiten voor een gecombineerde inzet van online leervormen en campusonderwijs. In opkomst zijn blended learning als mengvorm van traditioneel onderwijs en nieuwe media, en flipped classrooms, waarbij de student eerst online kennis verwerft en deze vervolgens op de campus bespreekt en verdiept met docenten en medestudenten. Het persoonlijk contact tussen studenten en docent en studenten onderling blijft in alle toepassingen cruciaal voor de academische vorming.

3. De arbeidsmarkt

De opleiding PW bereidt studenten voor op de pedagogische onderzoeks- en beroepspraktijk. De Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen (NVO, 2014) schetst in haar visiedocument 'Het Pedagogisch Perspectief' een breed spectrum van ontwikkelings-, opvoedings-, en onderwijs gerelateerde vragen waarbij pedagogen betrokken zijn: van vragen over alledaagse situaties tot situaties die bedreigend zijn voor een kind of zijn omgeving, op het vlak van zowel preventie als interventie. De pedagoog heeft daarbij niet altijd direct contact met opvoeders en kinderen, maar kan ook ondersteuning bieden aan de professional die dat directe contact wel heeft. In alle hoedanigheden leveren pedagogen door middel van methodische analyse een bijdrage aan de optimale ontwikkeling van het kind. Een specifiek kenmerk van het vakgebied is dat pedagogen, net zoals psychologen en medici, beslissingen nemen die het (geestelijk) welzijn van individuele personen in belangrijke mate kunnen beïnvloeden. Naast een zorgvuldige en verantwoordelijke beroepshouding, is kennis over de ethiek van onderzoek en professioneel handelen daarom onontbeerlijk. Pedagogen kunnen de rol hebben van begeleider, coach of behandelaar en hun betrokkenheid kan de vorm hebben van een consult of een langduriger traject. Diagnostiek en ingrijpende interventies kunnen hier onderdeel van zijn. Naast de klinische hulpverlening en het wetenschappelijk onderzoek worden pedagogen ook opgeleid om werkzaam te zijn in niet-cliëntgebonden functies op het gebied van de ontwikkeling van kinderen, jongeren en jongvolwassenen zoals preventie, voorlichting, advisering, onderwijs, beleid, organisatie/management of een combinatie daarvan.

Recentelijk hebben er grote veranderingen plaatsgevonden in de jeugdzorg, die consequenties hebben voor de arbeidsmarkt van pedagogen. Sinds 1 januari 2015 zijn gemeenten bestuurlijk en

---

⁴ Sinds 1 januari 2014 is in de Wet kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (2013) geregeld dat afgestudeerde hbo-studenten ook 'of Arts' en 'of Science' aan hun bachelor- en mastertitel mogen toevoegen. Deze maatregel kan als neveneffect hebben dat het onderscheid tussen een universitaire en hbo-opleiding in de beeldvorming als minder duidelijk wordt ervaren. De toegevoegde waarde van academisch afgestudeerden zal nadrukkelijk moeten blijken uit hun einkwalificaties en hoe zij die over het voetlicht weten te brengen.

financieel verantwoordelijk voor de jeugdzorg, inclusief de jeugdbescherming, de jeugdreclassering, de gesloten jeugdzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de zorg voor jeugd met een licht verstandelijke beperking. Deze transitie ging gepaard met een bezuiniging van 15% op het totaal door de staat beschikbaar gestelde budget. Onderzoeksinstituut Panteia (2013) rapporteerde in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (ministerie van VWS) over de te verwachten effecten van de transitie Jeugdzorg op de arbeidsmarkt. Naar verwachting neemt met name de vraag in de tweedelijnsjeugdzorg af, met als gevolg minder werkgelegenheid op alle functieniveaus, ofschoon met name in mbo-functies. Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013) karakteriseert het arbeidsmarktperspectief voor afgestudeerden WO sociale wetenschappen als matig. Wij als universiteiten zullen potentiële werkgevers moeten duidelijk maken, zoals (zorg)instellingen, gemeenten, scholen etc., wat de meerwaarde is van de wetenschappelijk opgeleide pedagoog ten opzichte van de hbo-opgeleide pedagoog. Voor universitair opgeleiden in het algemeen wordt verwacht dat de werkgelegenheid in de periode 2013-2018 gelijk blijft. In vergelijking met de vorige prognose (2011-2016) is dat een verslechtering.⁵

In 2016 heeft de minister van VWS een brief gestuurd aan de NVO, waarin zij bevestigt dat een wetsvoorstel met het voornemen om de Orthopedagoog Generalist op te nemen in de Wet BIG in voorbereiding is (Ministerie van VWS, 2016). Dit is een voorwaarde om op te mogen treden als regiebehandelaar in de GGZ, en versterkt mogelijk de positie van de beroepsgroep. Een deel van de gevolgen van de transitie in de jeugdzorg is voor pedagogen nog niet direct zichtbaar. Zo moet bijvoorbeeld de rol van de pedagoog in sociale wijkteams of op de zogenaamde poortwachtersfuncties zich nog verder uitkristalliseren. Niettemin wordt op langere termijn een toename in de behoefte aan academisch opgeleide pedagogen verwacht. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (Woittiez, Putman, Egging & Ras, 2014) heeft becijferd dat in de komende jaren het aantal Nederlandse burgers dat hulp nodig heeft vanwege problemen in de sociale redzaamheid stijgt naar 1.4 miljoen. Als gevolg van deze veranderingen is binnen PW een accentverschuiving waarneembaar van individugerichtheid naar het brede terrein waarop pedagogen werkzaam kunnen zijn. Zo worden laagdrempelige hulp, advies en beleid op het terrein van het maatschappelijk functioneren belangrijker en is er meer aandacht voor preventie naast interventie.

4. Inrichting en doelstelling van de opleidingen

Sinds de invoering van de bachelor-masterstructuur dienen de bachelor- en de masteropleiding gezien te worden als twee afzonderlijke, eigenstandige opleidingen met ieder een eigen reeks doelstellingen en eindtermen. Uit de argumentatie van het ministerie ten aanzien van de (on)doelmatigheid van een tweejarige masteropleiding PW,⁶ blijkt echter dat bachelor en master toch ook in hun samenhang moeten worden gezien. De gewenste specialisatie en de voorbereiding op postacademisch onderwijs vindt namelijk plaats in bachelor én master samen. De Kamer Pedagogiek heeft zich op het standpunt gesteld dat bij het formuleren van de eindtermen voor de bachelor- en masteropleiding beide opleidingen een organisch op elkaar aansluitend geheel vormen.

Wanneer de bachelor- en masteropleiding als één geheel worden bekeken, zijn de Nederlandse opleidingen onderling goed vergelijkbaar. Ook is duidelijk dat er inhoudelijk weliswaar verschillen bestaan, maar dat over het te bereiken eindniveau grote eensgezindheid heerst. Verschillen in

---

⁵ In 2011 werden goede tot zeer goede perspectieven voorzien voor 40% van de afgestudeerden op WO-niveau, terwijl dit nu slechts voor 7% verwacht wordt. Toch wordt met name voor onderwijskundigen en pedagogen een grote uitbreidingsvraag verwacht.

⁶ In andere Europese landen wordt voor wat de klinische opleiding betreft uitgegaan van een driejarige bachelor- en een tweejarige masteropleiding. In zowel de visitierapporten Pedagogische Wetenschappen 2005 en 2012, als in het Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) wordt benadrukt dat een vijfjarige academische studie goede mogelijkheden zou bieden tot zowel algemeen academische als op het beroep gerichte academische (professionele) vorming. In Nederland is getracht accreditatie te verkrijgen voor het verzorgen van een tweejarige masteropleiding voor de klinische opleiding in de pedagogiek (orthopedagogiek). Deze aanvragen zijn niet doelmatig bevonden door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Kamer Pedagogiek, 2012). Het ministerie beroept zich onder andere op het argument dat de opleidingen in het verleden vierjarig en van voldoende niveau waren en meent daarnaast dat er geen bezwaar is tegen het opnemen van specialistische onderdelen in de bachelorfase.

profilering zullen zowel tussen opleidingen als binnen opleidingen (bijvoorbeeld tussen verschillende masterspecialisaties) altijd aanwezig zijn. Van belang zijn daarom vooral ook de academische vorming en de wetenschappelijke oriëntatie zoals die in de eindtermen naar voren komen. De nadruk in de bacheloropleiding PW ligt op disciplinaire academische vorming en kennisverwerving. De bacheloropleiding biedt daarmee een uitstekende basis om door te kunnen stromen naar een masteropleiding PW of naar een andere (gerelateerde) masteropleiding. Tevens leidt een bacheloropleiding op voor functies op de arbeidsmarkt, waarvoor een algemene academische basisvorming voldoende is, welke indien nodig op de werkvloer aangevuld wordt met bij- en nascholing. De nadruk in de masteropleiding ligt op specialisatie. De masteropleiding PW is echter een noodzakelijke voorwaarde voor de uiteindelijk zelfstandige beroepsuitoefening als pedagoog. Verder is er tussen de bachelor en master sprake van een niveauverschil. De master afgestudeerde kan met een grotere mate van zelfstandigheid, meer complexe en ongestructureerde vraagstukken onderzoeken en hanteren. De bachelor afgestudeerde zal veelal onder supervisie of begeleiding werken, in standaard situaties en aan de hand van wetenschappelijk gefundeerde protocollen.

Op de volgende pagina worden de door de Kamer geformuleerde eindtermen PW beschreven aan de hand van de Dublin Descriptoren. Per onderdeel worden de eindtermen van de bachelor- en masteropleiding als geheel beschreven, waarbij in de rechterkolom wordt aangegeven welke verdieping/specialisatie alleen van toepassing is op de masteropleiding. De inhoud van de eindtermen komt voort uit de hiervoor beschreven kenmerken van de stand van zaken en ontwikkelingen in het onderwijs, de wetenschappelijke praktijk en de beroepspraktijk van PW.

Eindtermen Pedagogische Wetenschappen

Bacheloropleiding PW	Masteropleiding PW
<i>Dublin descriptor: Kennis en inzicht van het vakgebied</i>	
1. Beschrijven van de pedagogische relatie met oog voor omgevingsinvloeden bij ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jongeren in opvoed- en onderwijs situaties.	4. Een bijdrage leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van specialistische en verdiepende kennis van een deelgebied van de pedagogiek.
2. Gebruik maken van relevante theorieën van de deelgebieden: algemene en historische pedagogiek, orthopedagogiek, gezinspedagogiek, onderwijskunde ontwikkelingspsychologie, forensische pedagogiek, neuropsychologie en sociale pedagogiek.	
3. Gebruik maken van relevante theorieën van de steungebieden zoals psychologie, sociologie, (neuro)biologie, antropologie, criminologie, geneeskunde, wetenschapswisbeleg, ethiek, methodenleer en statistiek.	
<i>Dublin descriptor: Toepassen kennis en inzicht</i>	
5. Ondersteuning bieden in eenvoudige opvoed- en onderwijs situaties (preventie en interventie).	8. Op meta-cognitief niveau reflecteren op het eigen handelen en hiervan gebruik maken om het handelen te optimaliseren.
6. Middels methodische analyse bijdragen aan de optimale ontwikkeling van het kind en zijn omgeving: - in de klinische hulpverlening als begeleider, behandelaar, of coach; - in niet-cliëntgebonden functies als beleidsmaker, adviseur of ontwikkelaar op het gebied van de jeugd(gezondheids)zorg en/of het onderwijs.	9. Specialistische kennis inzetten en probleemoplossende vermogens toe te passen in de ondersteuning van complexe opvoed- en onderwijs situaties (preventie en interventie).
7. Ethisch en professioneel handelen bij het uitvoeren van onderzoek en handelingen in de praktijk.	

<i>Dublin descriptor: Oordeelsvorming</i>	
10. Analytisch redeneren, kritisch aannames en resultaten onderzoeken en verschillende ideeën en perspectieven tegen elkaar afwegen.	13. Oordelen kunnen formuleren op grond van (beperkte) informatie en daarbij rekening houden met sociaal-, maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden.
11. Onder begeleiding opzetten, uitvoeren en evalueren van wetenschappelijk en pedagogisch onderzoek en uitkomsten hanteerbaar maken voor de beroepspraktijk.	
12. Bijdragen aan maatschappelijke en onderzoeksvraagstukken door nieuwe (wetenschappelijke) kennis te signaleren, beoordelen, op te nemen en te gebruiken.	
<i>Dublin descriptor: Communicatie</i>	
14. Gespreksvaardigheden beheersen voor zowel het directe contact met opvoeders en kinderen als voor de communicatie met professionals die dat contact hebben.	17. Gespreksvaardigheden beheersen waarmee zowel cliënten als eventueel opvoeders inhoudelijk adequaat geïnformeerd worden over uitkomsten en consequenties van (gespecialiseerd klinisch) onderzoek.
15. Schriftelijk rapporteren en mondeling presenteren van onderzoek en bevindingen, hetzij literatuuronderzoek, hetzij (kleinschalig) empirisch onderzoek.	
16. Actief participeren in de wetenschappelijke dialoog en die duiden voor niet-vakgenoten.	
<i>Dublin descriptor: Leervaardigheden</i>	
18. Een stevige basis hebben om met de afronding van de masterfase te voldoen aan de eisen voor de NVO-registraties Basis-Orthopedagoog of Basis-Pedagoog en/of indien gewenst de Basisaantekening diagnostiek en de SKJ-registratie.	19. Indien gewenst te voldoen aan de toegangseisen voor de postacademische BIG-opleiding tot Gezondheids-zorgpsycholoog of Orthopedagoog-Generalist.

Literatuur

- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793-828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014). *Sectorplan Sociale Wetenschappen 2014. Sociale Wetenschappen: Verantwoord en Verantwoordelijk*. http://www.sectorplansocialewetenschappen.nl/downloads/Sectorplan_SW_241014.pdf
- EACEA (2012). *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report*. Brussel: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency P9 Eurydice. [http://www.ehea.info/uploads/\(1\)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf](http://www.ehea.info/uploads/(1)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf)
- Kamer Pedagogiek (2012). *Domeinspecifiek referentiekader Pedagogische Wetenschappen*. Ongepubliceerd rapport. Verkrijgbaar via https://search.nvao.net/files/50aa28ecac652_rapport%20RUG%20wo-ba%20Pedagogische%20Wetenschappen.pdf
- KNAW (2013). *Effecten van universitaire profilering en topsectorenbeleid op de wetenschap in Nederland*. Amsterdam: KNAW. <https://www.know.nl/nl/actueel/publicaties/effecten-van-universitaire-profilering-en-topsectorenbeleid-op-de-wetenschap-in-nederland>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). *Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs*. <http://wetten.overheid.nl/BWBR0033693/2013-09-01>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). *De waarde(n) van weten: Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025>

- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2016). *Regiebehandelaarschap in 2017*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2016/03/09/regiebehandelaarschap-in-2017>
- Movisie (2015). *Transitie jeugdzorg, een overzicht*. <https://www.movisie.nl/artikel/transitie-jeugdzorg-overzicht>
- Nuffic (2012). *Internationale vergelijking opleidingen Pedagogische Wetenschappen*. Ongepubliceerd rapport. Verkrijgbaar via https://search.nvao.net/files/50aa28ecac652_rapport%20RUG%20woba%20Pedagogische%20Wetenschappen.pdf
- NVO (2014). *Het Pedagogisch Perspectief. Visiedocument 2014-2017*. Utrecht: NVO. <https://www.nvo.nl/producten/publicaties/beroepsinhoudelijk.aspx>
- OECD (2014). *OECD Reviews of Innovation Policy: Netherlands 2014*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264213159-en>
- Onderwijsraad (2014). *Een eigentijds curriculum*. <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2014/een-eigentijds-curriculum/volledig/item7128>
- Panteia (2013). *Arbeidsmarkteffectrapportage transitie Jeugdzorg*. Zoetermeer: Panteia. <http://www.panteia.nl/Nieuwsoverzicht-Panteia/Arbeidsmarkteffectrapportage%20transitie%20jeugdzorg#.V4dngFckLww>
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018*. https://www.werk.nl/xpsitem/wdo_012088
- QANU (2005). *Visitatierapport opleidingen Pedagogische Wetenschappen*. <http://docplayer.nl/7089413-December-2005-pedagogische-wetenschappen.html>
- QANU (2012). *Visitatierapport opleidingen Pedagogische Wetenschappen*.
- VSNU (2015). *Goedemorgen professor! Visie op studeren in een nieuwe tijd*. Den Haag: VSNU. http://www.vsnu.nl/files/documenten/Publicaties/Visie_op_studeren_in_een_nieuwe_tijd_20150611.pdf
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013). *Naar een lerende economie*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/naar-een-lerende-economie-1/>
- Woittiez, I., Putman, L., Egging, E., & Ras, M. (2014). *Zorg beter begrepen. Verklaringen voor de groeiende vraag naar zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Zorg_beter_begrepen

REFLECTIE OP HET DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Panel Pedagogische Wetenschappen

Het landelijk overleg tussen de opleidingen Pedagogische Wetenschappen, de Kamer Pedagogiek, heeft in de afgelopen jaren gewerkt aan een uitgebreid domeinspecifiek referentiekader (DSRK). Het is vastgesteld op 7 oktober 2016. Het DSRK besteedt ruimschoots aandacht aan recente ontwikkelingen binnen het werkveld en benoemt daarnaast een aantal specifieke aandachtspunten voor de discipline: de mogelijkheden tot internationale mobiliteit, de wensen vanuit het werkveld, het wetenschappelijk karakter van de opleiding en maatschappelijke ontwikkelingen die consequenties hebben voor de arbeidsmarkt van pedagogen (met name binnen de jeugdzorg). Ook het karakter van de bachelor- en masteropleiding als eigenstandige opleidingen die, gezien de eisen vanuit het werkveld en de voorbereiding op het postacademisch onderwijs, sterk in samenhang gezien moeten worden, wordt aangehaald in het DSRK. Met name de eisen vanuit het werkveld maken het ook moeilijk om een afzonderlijk uitstroomprofiel van de bacheloropleiding op te stellen, met uitzondering van trajecten waarin de bacheloropleiding in combinatie met een hbo-lerarenopleiding wordt aangeboden.

Het panel waardeert de wijze waarop de Kamer Pedagogiek werk heeft gemaakt van het DSRK en onderschrijft de worsteling waar de Nederlandse opleidingen gezamenlijk voor staan sinds het gezamenlijk bachelor- en mastertraject tot vier jaar is verkort. Het panel onderschrijft de geschetste worsteling vanuit zijn bevindingen tijdens deze visitatieperiode en wenst in het onderstaande het een en ander nader toe te lichten. Uit het DSRK blijkt dat de discipline rekening moet houden met een aantal factoren die van invloed zijn op de invulling van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen. Stringente eisen aan het uitstroomprofiel van de opleidingen vanuit het werkveld hebben geleid tot een discipline waarbij de nadruk in eerste instantie op het klinische, orthopedagogische profiel van de opleidingen Pedagogische Wetenschappen is komen te liggen. Studenten worden geschoold te handelen; praktische vaardigheden krijgen ruim baan in het programma en studenten die de bachelor- en masteropleiding als samenhangende opleiding hebben doorlopen, vinden als handelende professionals hun weg op de arbeidsmarkt. Hierbij heeft het panel geconstateerd tijdens zijn bezoeken aan de Nederlandse opleidingen dat het overgrote deel van de huidige afgestudeerden op hbo-niveau, en niet op wo-niveau, instroomt op de arbeidsmarkt.

Het panel spreekt het vermoeden uit dat dit samenhangt met de sterke nadruk die vanuit het werkveld op de praktische, handelende vaardigheden is gelegd binnen de beperkte tijdsinvestering die een bacheloropleiding van 180 EC en een masteropleiding van 60 EC kan vragen. Hierdoor staat het wetenschappelijke karakter van de gezamenlijke bachelor- en masteropleiding enigszins onder druk. Reflectie op het eigen handelen en op onderzoeksmethoden en het aanleren van een wetenschappelijke attitude gebaseerd op kennis van de brede pedagogische basis van de discipline, vraagt een tijdsinvestering van studenten die de huidige opzet van een driejarige bachelor- en eenjarige masteropleiding maar in beperkte mate kan bieden. Het panel moedigt de Kamer dan ook aan om te blijven benoemen dat het academische, pedagogische gehalte van de opleiding door de verkorte duur van het gezamenlijke programma in het nauw is geraakt.

In het bijzonder raadt het panel de Kamer Pedagogiek aan het DSRK nogmaals te bezien vanuit het autonome perspectief van de opleidingen als dragers van de academische discipline in Nederland. Deze is heden nadrukkelijk gericht op het verkrijgen van praktische vaardigheden die goed aansluiten bij een empirisch-analytische benaderingswijze en bij het onderwijs in kwantitatieve onderzoeksmethoden. Hierdoor komt de geesteswetenschappelijke grondslag van de pedagogische wetenschappen relatief minder uit de verf. Het panel acht het wenselijk dat studenten in hun beroepsvoorbereiding leren reflecteren op hedendaagse pedagogische vraagstellingen, waarbij met name de normatieve vraag centraal staat. Deze vorm van reflectie is mogelijk vanuit een verdiepte kennis van de pedagogische traditie. In de ogen van het panel staat deze laatste opdracht van de wetenschappelijke opleidingen onder (tijds)druk. Het panel moedigt de Kamer Pedagogiek aan deze

problematiek inzichtelijk te maken in het DSRK, alsmede bespreekbaar te maken in de afstemming met het werkveld.

Daarnaast ziet het panel dat de eisen vanuit het werkveld op gespannen voet staan met de wens de opleidingen internationaal te profileren. Het werkveld vraagt studenten die de lokale, diagnostische methoden en technieken voldoende beheersen; studenten moeten binnen de opleidingen dus de Nederlandse praktijk leren kennen. Internationalisering vraagt juist dat studenten de lokale methoden en context kunnen overstijgen om te reflecteren op die lokale situatie. Het panel moedigt de Kamer Pedagogiek aan deze problematiek als zodanig nadrukkelijk te benoemen in het DSRK en om de opleidingen vanuit een gezamenlijke visie te stimuleren na te denken over de wijze waarop internationalisering op de kaart kan worden gezet, binnen de huidige beperkingen. Het panel doet in dat verband de suggestie dat de theoretische, normatieve en hermeneutische basis van de discipline de gezamenlijke 'pedagogische taal' kan vormen waarmee het overstijgende gesprek in internationaal verband kan worden gevoerd en van waaruit reflectie plaats kan vinden op de lokale en grensoverschrijdende praktijk. Ruimte voor het aanleren van de brede pedagogische basis in het opleidingsprogramma is, in de ogen van het panel, noodzakelijk voor het ontwikkelen van een internationaliseringsvisie die verder gaat dan het aanbieden van vakken of stageplaatsen in het Engels om tot daadwerkelijke aansluiting te komen met het internationale veld.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Afgestudeerden van de opleiding hebben de onderstaande eindkwalificaties bereikt, gerangschikt volgens de Dublin-descriptoren:

1 Kennis en inzicht (Dublin-descriptor)

Vakinhoud

- 1.1 De bachelor heeft kennis van en inzicht in fundamentele begrippen en theorieën uit de pedagogische en aangrenzende wetenschappen.
- 1.2 De bachelor heeft kennis van de geschiedenis en ontwikkeling van de pedagogische wetenschappen.
- 1.3 De bachelor heeft kennis van modellen van diagnostiek, assessment en behandeling en interventie.

Methoden en technieken van onderzoek

- 1.4 De bachelor heeft basiskennis van en inzicht in de gangbare methoden en technieken van pedagogisch onderzoek, met inbegrip van de hoofdfases van wetenschappelijk onderzoek.

Beroepsveld

De bachelor heeft kennis van (beleid van en voor) het pedagogisch beroepsveld.

2 Toepassing van kennis en inzicht (Dublin-descriptor)

De bachelor heeft de volgende academische vaardigheden ontwikkeld:

- 2.1 onder begeleiding een eenvoudig wetenschappelijk onderzoek opzetten en uitvoeren, zowel individueel als in groepsverband;
- 2.2 een consistente visie of betoog formuleren met passend afgewogen wetenschappelijke argumenten;
- 2.3 wetenschappelijke kennis en inzichten toepassen op opvoedings- en onderwijsvraagstukken.

3 Oordeelsvorming (Dublin-descriptor)

- 3.1 De bachelor kan praktische en theoretische pedagogische vraagstukken wetenschappelijk en ethisch analyseren en beschrijven;
- 3.2 de bachelor kan reflecteren op ethisch verantwoord wetenschappelijk en pedagogisch handelen van zichzelf en anderen;
- 3.3 de bachelor is in staat tot het verzamelen van wetenschappelijke literatuur, kritisch bezien ervan, vaststellen van de relevantie en samenvatten van de kern;
- 3.4 de bachelor heeft de vaardigheid ontwikkeld zich op professionele wijze te gedragen overeenkomstig normen en regels die van toepassing zijn op toekomstige werkzaamheden als pedagoog en de beroepscode van de Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO).

4 Communicatie (Dublin-descriptor)

- 4.1 De bachelor kan correct schriftelijk en mondeling rapporteren over pedagogische vraagstukken, zowel in een academische als in een andere professionele context;
- 4.2 de bachelor toont in de samenwerking met anderen (respondenten, collega's, cliënten) verantwoordelijkheid, betrouwbaarheid, respect en communicatieve vaardigheid;
- 4.3 de bachelor kan anderen feedback geven en omgaan met feedback van anderen.

5 Leervaardigheden (Dublin-descriptor)

- 5.1 De bachelor beschikt over de leervaardigheden die nodig zijn om een Masteropleiding te volgen, waarin een grotere mate van zelfstandigheid wordt verwacht.
- 5.2 de bachelor is in staat om het eigen leerproces te sturen.

Masteropleiding Education and Child Studies

Graduates of the programme have reached the following achievement levels. These follow the qualifications outlined in the Dublin descriptors.

1. Knowledge and understanding

A graduate of the Master's programme:

Substantive knowledge

- 1.1. has profound knowledge of the various theories and methodological approaches common within the domain of one of the specialisations offered by the Master's programme;
- 1.2. has knowledge of models and methods of prevention and intervention relevant for one of the specialisations offered by the Master's programme;

Research methods and statistics

- 1.3. is competent in methodological and technical research skills that are current in Education and Child Studies in general, and in the Master's specialisation in particular;

Professional field

- 1.4. is acquainted with the professional field of the Master's specialisation.

2. Applying knowledge and understanding

A graduate of the Master's programme has developed and is able to independently apply the following academic skills.

- 2.1 formulating a consistent line of reasoning, based on scientific arguments;
- 2.2 independently designing, organising, and conducting research in one of the specialisations of the Masters' programme;
- 2.3 connecting scientific knowledge and insights to practical issues in human development;
- 2.4 establishing appropriate professional strategies for child-raising and/or educational issues.

3. Judgement

A graduate of the Master's programme has the capacity to:

- 3.1 analyse and describe practical and theoretical issues in one of the specialisations offered by the Master's programme from both a scientific and an ethical point of view;
- 3.2 identify a theoretical framework suitable for addressing problems and issues relevant for one of the specialisations offered by the Master's programme;
- 3.3 critically evaluate aspect of study design and methodology in empirical research;
- 3.4 analyse and evaluate scientific literature critically to establish its practical or theoretical relevance.
- 3.5 A graduate of the Master's programme is trained in professional conduct according to the NVO (Association of Educationalists in the Netherlands) professional code.

4. Communication

A graduate of the Master's programme has the capacity to:

- 4.1 report orally and in writing on issues in human development both in an academic and in other professional contexts;
- 4.2 collaborate with others and take responsibility in a professional team.

5. Learning Skills

A graduate of the Master's programme has the capacity to:

- 5.1 independently acquire new knowledge and skills relevant in a professional context;
- 5.2 reflect on his/her own learning process.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Eerste jaar					
Eerste semester			Tweede semester		
Blok 1		Blok 2	Blok 3	Blok 4	
Inleiding pedagogische en onderwijswetenschappen 1A 4 ec	Inleiding pedagogische en onderwijswetenschappen 1B 3 ec	Inleiding pedagogische en onderwijswetenschappen 1C 3 ec	Inleiding pedagogische en onderwijswetenschappen 2A 4 ec	Inleiding pedagogische en onderwijswetenschappen 2B 4 ec	
Psychologie 4 ec		Ontwikkelingspsychologie 4 ec	Onderzoekspracticum 1 8 ec		
Grondslagen 4 ec		Sociologie 4 ec	Cursus praktische data-analyse met SPSS 2 ec		
		Gesprekstechnieken 2 ec	Praktijkoriëntatie 4 ec	Praktische filosofie A 3 ec	Praktische filosofie B 3 ec
Tutoraat 4 ec					
Tweede jaar					
Eerste semester			Tweede semester		
Blok 1	Blok 2		Blok 3	Blok 4	
Onderzoekspracticum 2 7 ec	Methoden van kwalitatief onderzoek 3 ec		Diagnostiek en assessment 5 ec	Specialisatievak 1 5 ec	
Leren en cognitie 5 ec	Gezinspedagogiek 5 ec		Orthopedagogiek: theorieën en modellen 5 ec	Juridische en ethische aspecten 5 ec	
Neurobiologische achtergronden 6 ec			Onderwijsleerproblemen 5 ec	Gesprekstechnieken 2 2 ec	
Oefenonderzoek 4 ec					
Tutoraat 3 ec					
Derde jaar					
Eerste semester			Tweede semester		
Blok 1	Blok 2		Blok 3	Blok 4	
Keuzevak 5 ec	Keuzevak 5 ec		Specialisatievak 2 5 ec	Specialisatievak 4 5 ec	
Keuzevak 5 ec	Interculturele aspecten 5 ec		Specialisatievak 3 5 ec	Specialisatievak 5 5 ec	
Keuzevak 5 ec	Bachelorproject 5 ec		Bachelorproject 5 ec	Bachelorproject 5 ec	

Specialisatievakken				
Blok 4	Blok 3	Blok 3	Blok 4	Blok 4
Vak 1 5 ec	Vak 2 5 ec	Vak 3 5 ec	Vak 4 5 ec	Vak 5 5 ec
Gezinspedagogiek				
Jeugdzorg in beweging: organisatie, beleid en werking	Professional Child Care	Observatie van ouder-kind interacties	Opvoedings-voorlichting	Adoptie en pleegzorg
Orthopedagogiek				
Psychopathologie: orthopedagogische aspecten	Mensen met functiebeperkingen	Behandeling	Jeugdzorg in beweging: organisatie, beleid en werking	Methoden van klinische diagnostiek
Leerproblemen				
Psychopathologie: orthopedagogische aspecten	Inleiding leerstoornissen	Onderwijskundige diagnostiek	Methods for monitoring instruction	Jeugdzorg in beweging: organisatie, beleid en werking
Onderwijsstudies				
Leren en leraar	Ontwikkelen van krachtige leeromgevingen	Het lerende brein	Methods for monitoring instruction	Het lerende kind

Masteropleiding Education and Child Studies (per specialisatie)

Child and Family Science			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Practice of empirical research 5 ec	Child care, experts, and parents: historical trends 5 ec Attachment: state of the art 5 ec	Child abuse and neglect 5 ec Masterproject 10 ec	Psychopathology in families, prevention and intervention 5 ec Masterproject 10 ec
Internship child and family science 10 ec	Internship child and family science 5 ec		
Orthopedagogiek			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Praktijk van empirisch onderzoek 5 ec	Diagnostiek en behandeling (specialisatie) 5 ec	Stage orthopedagogiek 10 ec	Stage orthopedagogiek 10 ec
Diagnostiek en behandeling: inleiding 5 ec	Masterproject	Masterproject	Masterproject
Klinische vaardigheden (Diagnostiek en behandeling) 5 ec	10 ec	5 ec	5 ec
Learning Problems and Impairments			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Praktijk van empirisch onderzoek 5 ec	Learning problems and impairments: research and practice 5 ec	Stage leerproblemen 15 ec	
Diagnostiek en behandeling: inleiding 5 ec	Leerproblemen (Diagnostiek en behandeling) 5 ec	Masterproject	
Klinische vaardigheden (Diagnostiek en behandeling) 5 ec	Masterproject 5 ec	15 ec	
Educational Science			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Learning, cognition and the brain 5 ec	Learning and ongoing evaluation of learning 5 ec	Learning and instruction 5 ec	Developing educational practices 5 ec
Practice of empirical research 5 ec	Internship educational science 5 ec	Internship educational science 10 ec	
Masterproject 10 ec		Masterproject 10 ec	

Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs (KLGO)			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok3	Blok4
Praktijk van empirisch onderzoek 5 ec	Stage KLGO 5 ec	Stage KLGO 15 ec	
Kinderen met speciale onderwijsbehoeften 5 ec	Learning and ongoing evaluation of learning 5 ec	Masterproject	
Klinische vaardigheden (diagnostiek en behandeling) 5 ec	Masterproject 5 ec	15 ec	

Applied Neuroscience in Human Development (ANHD)			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Practice of empirical research 5 ec	Neuroscience (Clinical assessment and treatment) 5 ec	Child abuse and neglect 5 ec	Masterproject
Developmental clinical neuroscience 5 ec	Methods and instruments in cognitive and affective neuroscience 5 ec	Masterproject 5 ec	
Learning, cognition and the brain 5 ec	Research internship ANHD 5 ec	Research internship ANHD 5 ec	15 ec

Forensische Gezinspedagogiek			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Praktijk van empirisch onderzoek 5 ec	Preventie, family medication en behandeling in de forensische context 5 ec	Child abuse and neglect 5 ec	Stage Forensische gezinspedagogiek 5 ec
Forensische gezinspedagogiek ontwikkelingspsychopathologie en diagnostiek 5 ec	Stage Forensische gezinspedagogiek 5 ec	Stage Forensische gezinspedagogiek 5 ec	Stage Forensische gezinspedagogiek 5 ec
Masterproject 5 ec	Masterproject 5 ec	Masterproject 5 ec	Masterproject 5 ec

Digital Media in Human Development (DMHD)			
Eerste semester		Tweede semester	
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Practice of empirical research 5 ec	Digital media in the family: opportunities and challenges 5 ec	Internship DMHD 5 ec	Internship DMHD 5 ec
Education in a digital environment 5 ec	Digital applications in mental health care 5 ec	Internship DMHD 5 ec	Masterproject 5 ec
Teaching and learning literacy and language through digital media 5 ec	Masterproject 5 ec	Masterproject 5 ec	Masterproject 5 ec

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

18 oktober 2017		
8.45	9.00	Aankomst panel
9.00	11.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten
11.30	12.15	Gesprek met management (inhoudelijk verantwoordelijken) Prof. dr. E. (Eric) J. Fischer (Wetenschappelijk directeur) Dr. K. (Kristiaan) B. van der Heijden (Directeur opleidingen) Drs. C. (Carien) W.M. Nelissen (Opleidingsmanager)
12.15	13.00	Lunch op het Ambulatorium (inclusief rondleiding)
13.00	13.45	Gesprek met studenten BSc Jorieke van Hall Basisbachelor (jaar 2) Berk van der Zwaan Academische Pabo (jaar 2) Pascalie Ruigrok Academische Pabo (jaar 4) Maaïke Palstra Bachelor, specialisatie Orthopedagogiek (jaar 4) Renske Verweij Bachelor, specialisatie Leerproblemen (jaar 3) Jasmijn Heemskerk Bachelor, specialisatie Leerproblemen (jaar 3) Santoesha Somai Bachelor, specialisatie Onderwijswetenschappen (jaar 3) Fabianne Nagtegaal Bachelor, specialisatie Gezinspedagogiek (jaar 3)
13.45	14.30	Gesprek met docenten BSc Dr. H (Harold) T. Nefs Methoden & Technieken Dr. S. (Suzanne) E. Mol Leerproblemen Dr. H. (Harriet) J. Vermeer Algemene en Gezinspedagogiek Dr. D. (Daisy) J.H. Smeets Algemene en Gezinspedagogiek Dr. M. (Marian) Hickendorff Onderwijswetenschappen J. (Jolien) M. Mouw MSc Academische Pabo Dr. Y. (Yvette) M. Dijkxhoorn Orthopedagogiek
14.30	15.00	Overleg panel
15.00	15.15	Pauze
15.15	16.00	Gesprek met studenten MSc Renske Bijlsma Masterspecialisatie Forensische Gezinspedagogiek/Gezinspedagogiek Anouk Doornebos Masterspecialisatie Orthopedagogiek Saskia Boschloo Masterspecialisatie Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs Doreanne Tigchelaar Masterspecialisatie Onderwijswetenschappen Stefanos Prouskas Masterspecialisatie Applied Neuroscience in Human Development

		Elisa Korthof Quirine Simons	Masterspecialisatie Leerproblemen Masterspecialisatie Onderwijswetenschappen/ Applied Neuroscience in Human Development
16.00	16.45	Gesprek met docenten MSc	
		Dr. M. (Mariëlle) Linting Prof. dr. M. (Maartje) E.J. Raijmakers	Methoden & Technieken Onderwijs- wetenschappen
		Prof. dr. J. (Hanna) T. Swaab Dr. A. (Arnout) W. Koornneef	Orthopedagogiek Applied Neuroscience in Human Development/ Onderwijs- wetenschappen
		Dr. S. (Shelley) M.C. van der Veen Prof. dr. L. (Lenneke) R.A. Alink	Gezinspedagogiek Forensische Gezinspedagogiek
		Prof. dr. C. (Christine) A. Espin	Leerproblemen/ Kinderen met Leer-en Gedragsproblemen in het Onderwijs
		Dr. L. (Lenny) van Rosmalen	Digital Media in Human Development/ Gezinspedagogiek
16.45	17.15	Overleg panel	
17.15	18.00	Alumni	
		Amber Visser MSc	Master (specialisatie Gezinspedagogiek) Afstudeerdatum 31-03-2017
		Marloes Severs MSc	Master (specialisatie Orthopedagogiek) Afstudeerdatum 31-08-2016
		Hanna Kerssemeijer MSc	Master (specialisatie Leerproblemen) Afstudeerdatum 31-03-2017
		Ghislaine le Large MSc	Master (specialisatie Onderwijswetenschappen) Afstudeerdatum 30-01-2015
		Chantal van Elswijk MSc	Master (specialisatie Orthopedagogiek) Afstudeerdatum 23-12-2016
		Esther de Blok MSc	Master (specialisatie Kinderen met Leer- en Gedragsproblemen in het Onderwijs) Afstudeerdatum 30-11-2016
19.00	21.00	Diner panel	

19 oktober 2017		
9.00	9.15	Aankomst panel
9.15	10.00	Inzien documenten, voorbereiding gesprekken, inloopspreekuur
10.00	10.45	Gesprek met Opleidingscommissie (OLC)
		Prof. dr. L. (Lenneke) R.A. Alink Voorzitter Andrea Haccou Studentlid Nicole Spaans Studentlid Suzanne van Uden Studentlid Eva Valk Studentlid Samira Prang Studentlid Fleur van Toor Studentlid Martine Stroet Toehoorder Studievereniging Emile Dr. M. (Mitch) van Geel Docentlid Dr. M. (Marleen) G. Groeneveld Docentlid Dr. M. (Marian) Hickendorff Docentlid Dr. P. (Petra) S. Barneveld Docentlid
10.45	11.00	Overleg panel
11.00	11.45	Gesprek met Examencommissie
		Prof. dr. P. (Paul) H. Vedder Voorzitter Dr. S. (Suzanne) E. Mol Lid Prof. dr. L. (Louis) W.C. Tavecchio External examiner Drs. C. (Carien) W.M. Nelissen Ambtelijk secretaris
11.45	13.30	Vorbereiden eindgesprek (inclusief lunch)
13.30	14.15	Eindgesprek met management (formeel verantwoordelijken)
		Dr. K. (Kristiaan) B. van der Heijden (Directeur opleidingen) Drs. C. (Carien) W.M. Nelissen (Opleidingsmanager)
14.15	16.15	Opstellen voorlopige bevindingen
16.15	16.30	Pauze
16.30	16.45	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de eindwerken bestudeerd van afgestudeerden met de volgende studentnummers:

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen:

1055615	1076272	1115839
1169114	118452	1186515
1191225	1236407	1239570
1292226	1299972	1317962
1389084	1421573	1589288

Masteropleiding Education and Child Studies:

0821772	0824275	0864331
0909610	0951250	1020498
1025759	1052314	1052276
1105035	1455273	1416340
1189026	1245848	1311506

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Notulen opleidingscommissie 2015-2016 en 2016-2017;
- Rapporten *External Examiner* 2014-2015, 2015-2016 en 2016-2017;
- Notulen examencommissie 2015-2016 en 2016-2017;
- Onderwijs- en Examenregelingen bachelor- en masteropleiding 2017;
- Curricula;
- Voorlichting;
- Overzicht stafleden;
- NSE-enquête;
- Cursusbeschrijvingen bachelor- en masteropleidingen;
- Overzicht aantal studenten per specialisatie;
- Uitwerking specialisaties Orthopedagogiek en Gezinspedagogiek in bachelor- en masterprogramma;
- Handleidingen ('Wegwijzers'): Wegwijzer Bachelorproject; Wegwijzer Masterproject; Wegwijzer Masterstage; Wegwijzer Academische Vaardigheden.
- *Regels en richtlijnen voor het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens* (2016-2017)
- Schriftelijke reactie student Academische pabo

- Cursusmateriaal, toetsen en antwoordmodellen van de volgende bachelorcursussen:
  - Jaar 1: Inleiding pedagogische- en onderwijswetenschappen 1A (blok 1)
  - Jaar 2: Orthopedagogiek: theorieën en modellen (blok 3)
  - Jaar 3: Specialisatie orthopedagogiek: mensen met functiebeperkingen (blok 3, vak 2)

- Cursusmateriaal, toetsen en antwoordmodellen van de volgende mastercursussen:
  - Uit de Masterspecialisatie Orthopedagogiek:
    - Praktijk van empirisch Onderzoek (blok 1)
    - Diagnostiek en behandeling: inleiding (blok 1)
    - Klinische vaardigheden (diagnostiek en behandeling) (blok 1)

